

FÖRSVARSHÖGSKOLAN
KrV C: 3 ”Krigsvetenskap, C-uppsats”

Författare	Förband	Kurs
Örlkn Carl-Johan Andersson	3. Ytstridsflottiljen	ChP 02-04/Avd 2
FHS handledare		Tel
Övlt Johan Jigström och Ulrika Frisk		08-6666113
Uppdragsgivare	Beteckning	Kontaktman
FHS/ILM	19 100:2014	
<p>NATO operativa planeringsmodell (GOP) prövad i slaget om Midway</p> <p>Abstrakt:</p> <p>Syftet med denna uppsats var att pröva om de centrala begreppen i <i>Guidelines for Operational Planning GOP</i> är relevanta/allmängiltiga, genom att placera dem i ett historiskt perspektiv. Jag valde att analysera den amerikanska planeringen vid slaget om Midway med hjälp utav <i>Guidelines for Operational Planning</i>. Från de centrala begrepp som återfinns i GOP har jag undersökt om dessa går att spåra i den amerikanska planeringen som skedde före och under slaget vid Midway.</p> <p>Midway var vändpunkten för kriget i stilla havet. Efter en serie av fantastiska segrar erhöll Japans flotta ett enormt bakslag. Fyra hangarfartyg och huvuddelen av de mest erfarna piloterna i Japan var tillintetgjorda. Japans främsta offensiva instrument för att kunna dominera i Stilla havet var förstört. Den fulla omfattningen av den amerikanska segern vid Midway stod inte klar förrän efter några år. Den Japanska flottan skulle aldrig återhämta sig från detta slag.</p> <p>De centrala begreppen i GOP och tillika nyckelord är Centre of Gravity, Decisive Points, Direct and Indirect Approach, Culmination, Manoeuvre, Operational Pause, Tempo och Lines of Operation.</p>		

Abstract:

The purpose with this paper was to test if the central conceptions in the Guidelines for Operational Planning, GOP, are relevant/universal by placing them in a historical perspective. I had chosen to analyse the American planning during the battle of Midway by using the Guidelines for Operational Planning. From the central conceptions found in the GOP I examined if they can be traced in the American planning procedure that was made before and during the battle.

Midway was the turning point of the Pacific War. After a series of stunning victories Japan's naval air arm received a shattering blow. Four aircraft carriers and the cream of her pilots, Japan's principal offensive instrument in the bid for domination of the Pacific, were destroyed.

The completely extent of the American victory in the Pacific Ocean was not fully understood until a couple of years after the Second World War. The Japanese fleet would never recover after this decisive battle.

The central conceptions in the GOP and also the keywords are Centre of Gravity, Decisive Points, Direct and Indirect Approach, Culmination, Manoeuvre, Operational Pause, Tempo, and Lines of Operation.

It follows then as certain as that night succeeds the day, that without a decisive Naval force we can do nothing definitive. And with it, everything honourable and glorious. A constant Naval superiority would terminate the War speedily; without it, I do not know that it will ever be terminated honourably.

George Washington to Lafayette, 15 November 1781.

Innehållsförteckning:

1	INLEDNING.....	5
1.1	BAKGRUND	5
1.2	FRÅGESTÄLLNING	7
1.3	SYFTE.....	8
1.4	METOD.....	8
1.5	MATERIAL OCH KÄLLKRITIK	12
1.6	DISPOSITION.....	14
1.7	CENTRALA BEGREPP.....	15
2	TEORIANKNYTNING	23
2.1	INLEDNING	23
2.2	TEORIANSATS.....	23
2.3	MILITÄRTEORETISK SPÅRBARHET	24
2.4	TVÅ MILITÄRTEORETISKA SKOLOR.....	25
2.5	ANDRA MILITÄRTEORETISKA TÄNKARE.....	28
3	SLAGET OM MIDWAY.....	30
3.1	BAKGRUND	30
3.2	JAPANSK PLANERING	31
3.3	AMERIKANSK PLANERING	32
3.4	GENOMFÖRANDE AV OPERATIONEN	36
3.5	EFTERSPELET	39
4	ANALYS	41
4.1	INLEDNING	41
4.2	TYNGDPUNKT - CENTRE OF GRAVITY	42
4.3	AVGÖRANDE PUNKTER - DECISIVE POINTS	45
4.4	DIREKT OCH INDIREKT METOD - DIRECT AND INDIRECT APPROACH ..	46
4.5	OPERATIVA LINJER - LINES OF OPERATION	47
4.6	KULMINATIONSPUNKT - CULMINATION	47
4.7	MANÖVER - MANOEUVRE	48
4.8	TEMPO.....	49
4.9	OPERATIV PAUS - OPERATIONAL PAUSE.....	50
5	SLUTSATS MED DISKUSSION	51
5.1	ALLMÄNT.....	51
5.2	SAMMANFATTANDE SLUTSATSER.....	51
5.3	REFLEKTION EFTER VISAT RESULTAT	53
5.4	FRAMTIDA FORSKNING	54
6	LITTERATURFÖRTECKNING	55
6.1	TRYCKTA KÄLLOR.....	55
6.2	DOKTRINDOKUMENT	57
6.3	OTRYCKTA KÄLLOR	57
6.4	MUNTliga KÄLLOR.....	57

Figurer

Figur 1	Frågeställningar för kvalitativa textanalyser	11
Figur 2	Indirekt metod och utnyttjande av kritiska sårbarheter	16
Figur 3	Förklaring till centrala begrepps sammanhang	21
Figur 4	Amiral Yamamoto's operationsplan.....	31
Figur 5	Amerikansk planering från en förtydliggjord översiktskarta	35
Figur 6	Förtydliggjord bild av inledningen av slaget.....	37
Figur 7	Slagets genomförande	38
Figur 8	Förklaring till centrala begrepps sammanhang.....	41

Bilagor

Bilaga 1	Modell efter genomförd analys
Bilaga 2	Styrkejämförelser

1 Inledning

1.1 Bakgrund

En radikalt förändrad säkerhetspolitisk situation i Europa efter kalla krigets slut har lett till en mer mångfacetterad hotbild där en tydlig motståndare inte längre kan identifieras. Det gamla invasionsförsvaret har därför övergivits till förmån för en mer flexibel strategirelaterad planering och ett insatsförsvaret. Bruket av militära medel har följaktligen förändrats mot ett spektrum av nya uppgifter. I och med detta har också ett behov uppstått av att ta fram ny kunskap om hur de militära stridskrafterna skall utformas och nyttjas.¹ En omfattande internationalisering har inletts med syfte att skapa ökad förmåga för internationell krishantering och säkerhetsfrämjande samarbete. De förband och system som behövs i framtiden skall kunna användas såväl för att försvara landet som i internationella insatser.

Såväl fredsbevarande som fredsframtvingande insatser där intresse finns av att Sverige deltar med väpnad styrka, sker i dag till stor del under ledning av *North Atlantic Treaty Organisation* (hädanefter NATO) och i en nära framtid sannolikt även under ledning av Europeiska Unionen (hädanefter EU). Denna trend vad avser utförande av fredsfrämjande verksamhet med främst militära medel har under en följd av år visat sig stadigt uppåtgående.

Sveriges samarbete med NATO inom ramen för Euroatlantiska Partnerskapsrådet (hädanefter EAPR) och Partnerskap för fred (hädanefter PFF) är till övervägande del militärt men har även viktiga civila inslag som involverar flera svenska myndigheter. Det militära elementet i vårt samarbete med NATO är en förutsättning för internationaliseringen av Sveriges försvar och för våra förutsättningar att uppträda interoperabelt i fredsfrämjande verksamhet oavsett vem som leder dem (FN, EU, OSSE, NATO eller tillfälliga koalitioner).

Svenskt engagemang i den försvarsplaneringsprocess som partnerländerna deltar i tillsammans med NATO (*Planning And Review Process, PARP*) inom ramen för EAPR samt i övningar som bedrivs inom PFF-samarbetet är viktiga komponenter i arbetet med att öka interoperabiliteten hos svenska militära förband och dess personal.²

¹ Försvarsmakten (2003): "Remiss 2 – Doktrin för gemensamma operationer", bilaga 1.

² Regeringskansliet (2003): "Säkerhetspolitisk rapport från Försvarsberedningen", s. 282.

Ett steg i denna internationalisering är att använda sig av internationella och vedertagna verktyg för att öka svensk förmåga till interoperabilitet. Planering av operationer är en avgörande del för att med rätt fokus och bibehållet tempo leda och genomföra operativ verksamhet. För den operativa nivån är det centralt att samordna stridskrafterna i tid och rum för att nå de operativa målen och därigenom det strategiska.

Den grundläggande operativa idén i ett operationskoncept skall utvecklas och beskrivas på ett tydligt och sammanhängande sätt. Att klarlägga det militärstrategiska slutläget, vad den gemensamma operationen skall uppnå och hur detta avses genomföras genom hela operationen är viktigt. Detta kan, för hela operationen, göras på ett förståligt sätt genom att nyttja operativa planeringsverktyg.

Försvarsmakten har sedan våren 2000 börjat använda NATO: s bedömandemall GOP, *Guidelines for Operational Planning* (hädanefter GOP). Denna bedömandemall uppkom från början genom ett bilateralt samarbete mellan SACEUR (*Supreme Allied Commander Europe*) och SACLANT (*Supreme Allied Commander Atlantic*).³ GOP ingår i idag i MC 133 (*Military Cooperation guidance*) som är det grunddokument som samtliga NATO medlemsländer står bakom.⁴

Planeringsmodellen kretsar kring principen bästa effektivitet med tillgängliga resurser och är ett stöd inför planering av operationer. Processen ses av NATO idag som applicerbar även för icke NATO medlemmar inom ramen för *Combined Joint Task Forces* (CJTF) eller anpassad till medlemmar under ledning av EU. Strävan med NATO: s metod är att den genom sin design skall ge ”*specific output*” från varje steg i de olika processer som genomförs, allt med syftet att skapa den bästa möjliga planen.

NATO hävdar själva att denna planeringsprocess, genom sin militärteoretiska koppling, ska ha en tidlöshet som gör att den fungerar som instrument för analyser av historiska operationer.⁵ Planeringsprocess finns förutom beskriven i GOP även i AJP-01 (B) (*Allied Joint Publication*). Förhållandet dessa emellan är att AJP-01 (B) utgör det militärteoretiska fundamentet på vilket GOP vilar på.

USA startade i mitten på 1970-talet en vitaliserande debatt och forskning kring militärteoretiska frågor. För att kunna beskriva militärteori och dess funktion är det naturligt att inledningsvis beskriva centrala utgångspunkter i det som normalt kallas modern militärteori. Normalt var utgångspunkterna krigshistoriska och baserade på personligt deltagande i flertalet fälttåg under dessa krig.

³ Intervju med övlt Johan Jigström på Försvarshögskolan 031008.

⁴ Intervju med BrigadGeneral Gunnar Lundberg på Försvarshögskolan 040203.

⁵ NATO (1999): *Guidelines for Operational Planning*, s. 3-1.

De två mest centrala namnen förutom Napoleon är Carl von Clausewitz och Antoine Henri Jomini.⁶ Dessa personer kommer att återkomma i texten under teorikapitlet då de står som upphovsmän till många centrala begrepp.

För att kunna tillämpa denna metod så krävs det en god förståelse av många olika begrepp och verktyg. Dessa är användbara för att analysera viktiga faktorer på strategisk och operativ nivå.

Korrekt operativ planering kräver god förståelse av vissa begrepp och de beståndsdelar som en operationsplan bygger på. Dessa är⁷:

- Tyngdpunkt
- Avgörande punkter
- Direkt och Indirekt metod
- Operationslinjer
- Kulmination
- Manöver
- Tempo
- Operativ paus

Dessa begrepp är framtagna av NATO genom historiska och militärteoretiska analyser och återfinns i GOP. De används där i en logisk följd som hjälpmedel för att utforma operationer eller fälttåg.

Begreppen, som idag används mycket flitigt på Försvarshögskolan men en aning sparsammare på förbanden, är idag allmänt accepterade utan att någon ifrågasätter deras giltighet och värde. Med denna uppsats vill jag prova begreppens relevans i planeringsmodellen.

1.2 Frågeställning

Min övergripande problematisering är således att undersöka om:

Har de centrala begreppen i NATO:s planeringsprocess genom sin militärteoretiska koppling en tidlöshet som gör att den fungerar som ett instrument för analyser av historiska operationer?

Det är lösningen på detta övergripande forskningsproblem som skall sökas i analysen med hjälp av teorin och rätt metodik. För att kunna börja sökandet efter lösningen är det nödvändigt för mig att konkretisera den allmänna

⁶ Nils Marius Rekkedal (2002): ”Modern krigskonst- Militärmakt i förändring”, s. 21.

⁷ NATO (1999): *Guidelines for Operational Planning*, s. 3-1.

problemställningen till ett antal preciserade frågor som ska ställas under undersökningen⁸.

Svaret på dessa frågor ska förhoppningsvis utgöra lösningen på forskningsproblemet. Dessa preciserade frågor som ställs till texterna utgör sålunda byggstenarna i undersökningens analysredskap.

Min fråga som ska bära mot den övergripande problemställningen består endast av en fråga och den är följande:

Finns det kopplingar mellan de operativa grundbegreppen, beskrivna i GOP, och slaget vid Midways planering, genomförande och utgång?

1.3 Syfte

Syftet med denna uppsats är att prova om de centrala begreppen i GOP är relevanta/allmängiltiga, genom att placera dem i ett historiskt perspektiv. Då vi inom den svenska Försvarsmakten ännu är noviser med ringa erfarenhet av detta planeringsverktyg med ingående begrepp vill jag pröva denna metod mot ett historiskt exempel.

Genom att identifiera de centrala begreppen i en historisk operation kan jag konstatera om begreppen är av betydelse över tiden, eller om det finns brister i resonemangen om centrala begrepp.

1.4 Metod

I detta avsnitt beskriver jag hur jag kommer att genomföra min undersökning. Jag kommer att inleda med en diskussion om alternativa metoder för att på bästa sätt kunna angripa min problematisering. Därefter redogör jag för vald metod och avslutar med hur metoden kommer att användas i undersökningen.

Syftet med min forskning är att producera vetenskapligt giltigt vetande. För att åstadkomma detta vetande krävs att syftet klarläggs, vald empiri insamlas, bearbetas och därefter värderas efter allmängiltiga accepterade metoder.

Mitt val av metod för slutprodukten är mycket viktig då den styr hela processen samt sätter ramar i form av möjligheter och begränsningar.

Med min metod tar jag mig från frågan till ett svar. I detta avsnitt är min avsikt att ge dig som läsare förståelse för den metod som jag använt för faktainsamling, bearbetning och värdering.

Vid valet av metod utgår jag från syftet med undersökningen. Mitt problem är att se om de centrala begreppen i NATO:s planeringsprocess genom sin

⁸ Peter Esaiasson, Mikael Gilljam, Henrik Oscarsson, Lena Wängnerud (2002): "Metodpraktikan", s. 238.

militärteoretiska koppling har en tidlöshet som gör att den fungerar som ett instrument för analyser av historiska operationer.

När jag ska bestämma mig för *hur* jag ska genomföra undersökningen måste jag utgå från det ovanstående preciserade problemet som anger riktlinjerna för min undersökning. Jag måste bestämma hur jag ska samla informationen, lägga upp undersökningen och genomföra det hela – allt med beaktande av den tid och de medel som står till mitt förfogande.⁹

Den första frågan jag vill ha ett svar på är vilka metoder som finns och om det finns något som talar om att en metod är bättre än de andra för att nå mitt syfte. När jag ska genomföra en undersökning handlar det om att jag måste översätta verkligheten till en form som vi kan bearbeta och analysera. De symboler som vi kan använda oss av är siffror eller ord. Jag kan men andra ord översätta verkligheten till *numerisk* eller *verbal styrform*.¹⁰

Det finns tre typer av tillvägagångssätt när en samhällsvetare skall samla in sitt material: 1) att fråga människor, 2) att observera människor, och 3) att observera fysiska spår och resultat av mänskliga aktiviteter (i första hand någon form av skriftligt material som till exempel dagböcker, tidningar eller riksdagstryck men naturligtvis också sådant som bandupptagningar, bilder, filmer, byggnadsverk och lerkrukor).¹¹ För mig finns det två alternativa metoder för att på bästa sätt inhämta material, nämligen alternativ ett och tre. Att observera människor handlar om direktobservationer, därför faller detta tillvägagångssätt då jag har för avsikt att observera händelser i ett historiskt perspektiv.

En alternativ metod för att kunna komma åt problematiseringen är då att fråga människor. Genom t.ex. kvalitativa samtalsintervjuer kan man insamla material som har god validitet och reliabilitet. Dessa intervjuer, som också kallas ”långa” eller ”djupa” intervjuer, handlar om att förstå och kartlägga människors uppfattning på ett område för att därigenom utveckla begrepp och definiera kategorier.¹² Problemet består här i att hitta det urval av intervjupersoner som inom journalistiken brukar kallas ”centralt placerade källor”.¹³ Mitt val av respondenter skulle varit de som haft en central roll vid planeringen av genomförda operationer samt de som idag jobbar med doktriner och planeringsprocesser. Utmaningen består sedan i att komma åt intervjupersonerna så nära att man verkligen fångar in *deras* tankevärld, man vill komma bortom de ”färdigfabricerade” politiskt korrekta svaren.¹⁴ Denna metod faller bort eftersom jag anser att min undersökning då blir för komplicerad när det kommer att krävas en noggrann förundersökning för att

⁹ Runa Patel, Bo Davidson (1994): *”Forskningsmetodikens grunder”*, s. 40.

¹⁰ Ibid, s. 41.

¹¹ Peter Esaiasson, Mikael Gilljam, Henrik Oscarsson, Lena Wängnerud (2002): *”Metodpraktikan”*, s. 215.

¹² Ibid, s. 216.

¹³ Ibid, s. 286.

¹⁴ Ibid, s. 286.

hitta rätt urval. Detta kommer att överskrida både tid och budget då huvuddelen av mitt urval till stor del finns i USA. Detta leder mig fram till det tredje alternativet: att observera fysiska spår och resultat av mänskliga aktiviteter.

Undersökningen kan göras antingen utifrån en kvantitativ eller en kvalitativ metod. Den kvantitativa metoden innebär att jämförbara data om flera undersökningsobjekt samlas in, sammanställs i form av siffror och tal och sedan gör en analys av de mönster som finns i siffrorna. De kvantitativa metoderna har ofta mer specificerade regler för hur man ska gå till väga och är ofta mer formaliserade.¹⁵ I den kvalitativa metoden använder sig, i motsats till den kvantitativa som använder sig av siffror och tal, av texten som uttryck och arbetsmaterial. De olika kvalitativa metoder som finns är observation, informant - och respondent intervjuer och textanalys. Kvalitativa metoder kännetecknas av att man studerar en eller få miljöer, men dessa studeras som en helhet. Kvalitativa metoder är flexibla, det är möjligt att under undersökningens gång ändra och lägga till frågor.¹⁶

Jag har här valt bort den kvantitativa metoden då jag anser att undersökningen inte kommer att leda mot målet eftersom inget kvantitativt finns att identifiera. Metoden hade då varit att genom intervjuer och dokument samla in material för att sedan genomföra en kvantitativ innehållsanalys. Det kan handla dels om hur ofta eller hur frekvent olika begrepp förekommer, dels om hur stort utrymme i tid och rum som olika begrepp får.¹⁷ Nu är detta inte möjligt på grund av begreppens korta historia i litteratursammanhang samt, som redan förklarats, de svårigheter som finns med intervjuer.

Jag har valt att använda den kvalitativa textanalysen för att ta fram det väsentligaste textinnehållet genom en noggrann läsning av textens delar, helhet och den kontext vari den ingår. Skälet för mig att använda denna metod är att det eftersökta innehållet i texten ligger dolt under ytan och endast kan tas fram genom en intensiv närläsning av texten¹⁸.

Denna metod medför att det vetenskapliga förhållningssättet faller inom hermeneutiken, det vill säga läran om läsning och tolkning. Tolkning handlar i grund och botten om att begripa och förstå vad en text säger i förhållande till den fråga som ställs.¹⁹

För att nu illustrera den kvalitativa textanalysens användningsområden kan man urskilja två huvudtyper av textanalytiska frågeställningar: den systematiserade och den kritiskt granskande.

Därefter har jag valt att systematisera innehållet i de aktuella texterna som är en variant på en beskrivande analys. Det finns tre typer av hur man kan

¹⁵ Runa Patel, Bo Davidson (1994): *"Forskningsmetodikens grunder"*, s. 91.

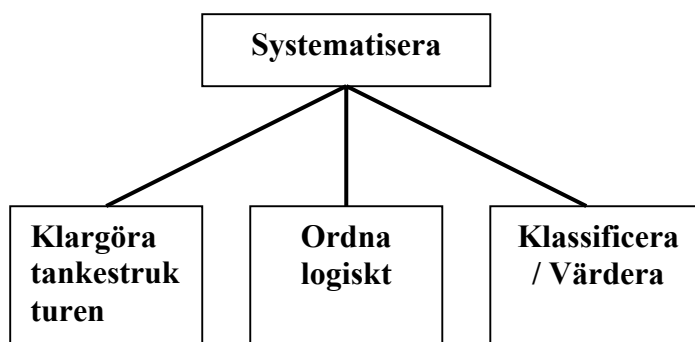
¹⁶ Ibid, s. 100.

¹⁷ Peter Esaiasson, Mikael Gilljam, Henrik Oscarsson, Lena Wängnerud (2002): *"Metodpraktikan"*, s. 219.

¹⁸ Ibid, s. 233.

¹⁹ Ibid, s. 245.

systematisera frågeställningen och jag anser att min frågeställning berör samtliga tre typer.

Figur 1. Frågeställningar för kvalitativa textanalyser.²⁰

Enkelt uttryck består den klagörande forskningsuppgiften i att lyfta fram och begripliggöra det väsentliga innehållet i de aktuella texterna²¹. Att logiskt ordna innehållet i texterna är att formalisera tankeinnehållet i lätt överblickbara kategorier. Den tredje och sista typen av systematiserade undersökningar syftar till att klassificera/värdera innehållet i givna texter. Det handlar om att placera tankeinnehållet under en lämplig sammanfattande rubrik.

Med dessa tre typer av systematiserade undersökningar kan jag nu angripa insamlad text på ett effektivt sätt för att kunna besvara min huvudfråga. Viktigt för dig som läsare är att förstå att min kvalitativa textanalys är något mer än en sammanfattning av den aktuella texten. Jag kommer att berätta en historia med hjälp av texten, genom analys och draga slutsatser från materialet.

Vid mitt val av material har jag haft två alternativ att ta ställning till: att välja snävt eller brett. Det optimala är att analysera allt relevant material men då det finns vissa praktiska begränsningar så blir detta orimligt.²² Jag har valt att satsa på ett brett materialurval för att motverka tendenser i undersökningen.

Utgångspunkten i arbetet är att studera hur verkligheten förhåller sig till de teorier som finns inom ämnet. Detta gör att undersökningen får en deduktiv prägel, vilket innebär att utifrån teorier se om verkligheten stämmer överens med dessa teorier. Under kapitel två spårar jag basen för begreppen i GOP, då dessa uppkommit på senare tid, men har en spårbarhet och koppling i militärteorin. Ur dessa teorier härleds sedan hypoteser som prövas empiriskt i detta aktuella fall. Detta sätt att arbeta kallas ofta för det hypotetiskt-deduktiva.²³

²⁰ Peter Esaiasson, Mikael Gilljam, Henrik Oscarsson, Lena Wängnerud (2002): "Metodpraktikan", s. 234.

²¹ Ibid, s. 234.

²² Ibid, s. 244.

²³ Ibid, s. 21.

1.5 *Material och källkritik*

Det finns en betydlig mängd historisk information om slaget vid Midway. Detta är ju föga häpnadsväckande då detta var en av de största segrarna i Amerikas historia samt vändpunkten för kriget i Stilla havet och därmed slutet på Japans framgångsrika offensiva agerande till sjöss. Informationen finns i form av böcker, rapporter, tidskrifter, Internet m.m.

Amerikanska protokoll, rapporter och skildringar finns med lätthet tillgängliga och är grundliga och detaljerade från varje deltagande enhet. Dock måste man närma sig dessa dokument med en aning kritisk inställning och ett öppet sinne då man inte får glömma att dessa var nedskrivna mycket nära händelsen, utan att fått ett riktigt perspektiv, samt dessutom varit mycket påverkad av omgivningen.

De grundläggande källorna från Midwayoperationen på amerikansk sida är händelserapporterna från amiralerna Nimitz, Fletcher och Spruance. Även alla rapporter från deltagande amerikanska fartyg samt från befälhavaren på Midway är mycket bidragande till helhetsbilden. Materialet bygger även på många gjorda intervjuer med olika deltagande nyckelpersoner. Från japansk sida är det som Office of Naval Intelligence (ONI) har översatt av Nagumo's officiella rapport, skaderapporter från de japanska hangarfartygen samt relevanta delar från japanska fartygs krigsdagböcker och skeppsjournaler. De skriftliga rapporter som bygger på intervjuer av de japaner som deltog i slaget har varit speciellt viktiga då mycket lite dokumentation från de japanska rapporterna från fartygen finns tillgängliga. Mycket av de krigsplaner, ordrar, arbetspapper, meddelande och andra dokument fanns ombord på de fyra japanska hangarfartygen som gick under vid slaget.

En sammanställning och analys av händelserna vid Midway, baserad på både amerikanska som japanska källor, är T. V. Tuleja *Climax at Midway* (1960) samt Gordon W. Prange *Miracle at Midway* (1982). Dr Samuel Eliot Morison vid Harvard University har författat en intensiv och genomgående studie av operationen som för mig varit mycket värdefull då den bygger på krigsdagböcker och rapporter. Hans studie ingår i serien *History of the United States Naval Operations in World War II* och heter *Coral Sea, Midway and Submarine actions* (1949). Även den officiella skriften *Army Air Forces in World War II* Vol. 1 (1948) ger en god och kompletterande bild av flygets deltagande under operationen.

En bok som kompletterar de amerikanska källorna är Capt. Mitsuo Fuchida och Comm. Masatake Okumiya *Midway, the battle that doomed Japan* (1951). Dessa två deltog i operationen på japansk sida och när deras bok publicerades 1951 så var detta den första gången som det japanska folket fick kännedom om

det svidande nederlaget vid Midway som ändrade på utgången för hela kriget i Stilla havet.

Sammanfattningsvis har jag prioriterat ett brett materialurval och vill därmed redogöra för hur jag hanterat de olika materialkategorierna. Jag har sökt material som fokuserat mycket på den inledande operativa planeringen samt de böcker som bygger på rapporter gjorda i direkt närhet till händelsen, d.v.s. mellan 1946-1949. Jag har dessutom använt böcker, efter senare tid, som mer ingående analyserat händelsen efter att fått perspektiv på händelsen.

Slutligen har jag med underlag från japanska källor skapat mig en bild av hur motståndaren uppfattade situationen. Genom att jämföra gammal och ny litteratur samt hur motståndaren har uppfattat händelsen har jag kunnat värdera, verifiera och kontrollera mina källor för att skapa mig en helhetsbild av slaget vid Midway.

Nackdelen med valt material är att det kan finnas en tendens. Med tendens ifrågasätts författarens relation till källan. Författaren kan ha haft ett visst förhållande till händelsen, eget intresse, egen vinning m.m. Senare forskning av slaget bygger på den litteratur som nedtecknades direkt efter slaget. Risker finns att den amerikanska skriften är förskönande och bygger mycket på amerikansk heroism samt patriotism. Detta för den tidpunkten att höja moralen och motivationen hos det amerikanska folket och deras krigsmakt efter det enorma bakslaget vid Pearl Harbour. Därför finns det en tendens att skrifter från denna tidpunkt kan ge en något glorifierad och skev bild av slaget. Fördelen är dock att dessa källors material nedtecknades med god närhet till slaget.

En annan nackdel är att det finns mycket lite material från den japanska sidan. Detta ligger till grund att mycket av dokumenten försvann ner i djupet tillsammans med de fyra hangarfartygen samt att utgången av denna drabbning doldes för folket i flera år efter slaget. Dessutom medgav inte den japanska ”hedern” ett nederlag utan slaget beskrevs som en framgång då de lyckades med att landstiga på Aleuterna i norra delen av Stilla havet. Kort tid efter slaget började rykten cirkulera i Japan. Det kejsrerliga högkvarteret insåg då att det inte längre gick att hemlighålla nederlaget och förbjöd därför den japanska befolkningen att offentligt diskutera Midway²⁴.

För att försöka fastställa graden av tendens hos källorna har jag gjort en motivanalys för att få bättre klarhet om vilka bevekelsegrunder en berättare har att framställa saker och ting på ett visst sätt.²⁵ Under analysen tog jag ställning till upphovsmannen själv: Vem var han? Vilken relation hade han till händelsen? Framställdes dokumentet under någon form av påverkan?

²⁴ Samuel Eliot Morison (1949): *Coral Sea, Midway and Submarine Actions, May 1942-August 1942*, s. 159.

²⁵ Peter Esaiasson, Mikael Gilljam, Henrik Oscarsson, Lena Wängnerud (2002): *“Metodpraktikan”*, s. 313.

Framställdes dokumentet så långt efter händelsen att det föreligger risk för minnesfel? Var upphovsmannen en person med kännedom inom området eller var han lekman?²⁶ Jag har då tagit reda på mer fakta om författarna till de publikationer som verkar vara de mest intressanta för min uppsats. Efter analysen anser jag att dessa berättare inte har något direkt utpekade syfte, intention, avsikt eller mål för att som författare själv införa medvetna överväganden.

Fördelen med detta breda urval av material är att den bygger till stor del på krigsdagböcker och protokoll som funnits lätt tillgänglig. Dessa protokoll är viktiga kvarlevor som ger både äkthet och oberoende till inträffad händelse.

Efter att ha läst vald litteratur, som jag anser innehåller både äkthet, närhet och oberoende (se källförteckningen) men en aning tendens, finner jag att källorna i stort är överens om händelseutvecklingen vid slaget vid Midway. Det som skiljer sig åt är tidpunkter och antalet förluster. Att tidpunkterna skiljer sig åt en aning kan härledas ifrån att slaget sker över några tidszoner samt att japanerna ofta utgick från Tokyo tid (skillnad på 21 timmar) och ej lokal tid som amerikanerna gjorde. Skillnaden på de förluster som vardera sida gjorde berör framförallt flyget och då med en mycket marginell differens. Inget av detta har någon större inverkan på min analys av operationen vid Midway.

Slutligen i min teoriansknytning har jag använt mig av en GOP som utkom 1999. I slutet på år 2003 utkom dock en nyare version. Denna upplaga har vissa förändringar gentemot den äldre upplagan men innebär inget omtag i min uppsats då dessa förändringar ej påverkar mitt resultat.

1.6 Disposition

Jag kommer att efter min inledning, där jag har förklarat vad jag ska undersöka och hur det ska genomföras, att ge en förklaring till de centrala begrepp som *Guidelines for Operational Planning* bygger på.

Under teorikapitlet kommer jag att beskriva den teoretiska bas som de grundläggande begreppen i planeringsmodellen GOP anses ha sin utgångspunkt ifrån.

Därefter kommer jag att ge en beskrivning av slaget vid Midway. För att ge dig som läsare en bättre förståelse för operationen så kommer jag att inleda med att ge en bakgrund för hela slaget om Stilla havet. Därefter kommer jag särskilt att koncentrera mig på de delar i operationen som direkt berör operativ planering.

Först kommer jag att fokusera på japansk operativ planering och därefter amerikansk. Operationens planering, genomförande och utfall avhandlas slutligen under avsnitt 3.4. Genomförandet är väl dokumenterat medan den

²⁶ Runa Patel, Bo Davidson (1994): "Forskningsmetodikens grunder", s. 56.

operativa planeringen, på framförallt japansk sida, är mer svårtillgänglig enligt min tidigare beskrivning av materialet.

I analysdelen kommer jag sedan att undersöka var de operativa grundbegreppen är spårbara och vilka avvikelser som eventuellt kommer att skönjas under detta slag när man planerar efter principerna i GOP. Jag kommer att väga ihop empiriskt material och de centrala begreppen och pröva dem mot min preciserade fråga för att därefter dra slutsatser efter genomförd analys.

Under mitt avslutande kapitel kommer jag förutom dragna slutsatser att genomföra en diskussion runt resultatet och ge förslag till framtida forskning kring detta ämne.

1.7 Centrala begrepp

Tyngdpunkt - Centre of Gravity

Tyngdpunktsbegreppet handlar om fiendens avgörande kraft. En neutralisering eller eliminering av tyngdpunkten frångår en motståndare viljan och förmågan att nå sina ambitioner och den yttersta konsekvensen är motståndarens sammanbrott och kollaps. I tillägg till den offensiva av detta begrepp och strävan att eliminera fiendens tyngdpunkt så finns det även en defensiv sida. Tyngdpunkten existerar på den strategiska, operativa och taktiska nivån och beskrivs som ”det nav från vilket all kraft och rörelse utgår” eller ”den del mot vilken all energi bör riktas”.²⁷

I det verkliga livet är förstås problemet att rätt identifiera vad som utgör fiendens strategiska tyngdpunkt och därefter finna en metod att slå mot denna. Inte minst gäller det att skilja på vad som är taktisk resp. strategisk tyngdpunkt. Den taktiska tyngdpunkten ger möjlighet till militär framgång – den strategiska tyngdpunkten däremot skall möjliggöra politisk framgång.²⁸

*It is often easier for military historians to identify where a center of gravity was than for a military commander to identify where the center of gravity actually is at any given time.*²⁹

Avgörande punkter - Decisive Points

Avgörande punkter kan också benämnas som kritiska sårbarheter. Det är punkter där avgörande kan nås till vår fördel och där motståndaren är svag eller inte förväntar sig ett angrepp.³⁰ Endast ett fåtal kritiska punkter kan identifieras

²⁷ Försvarshögskolan (2003): *Handbok "Operativ planering"*, s. 8.

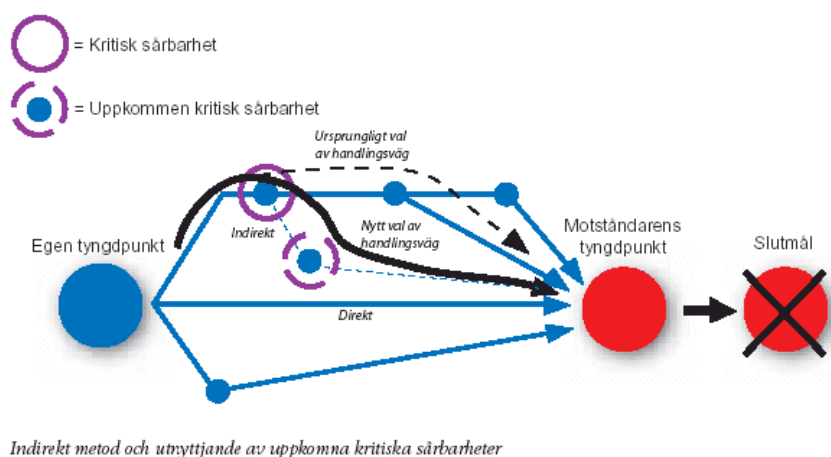
²⁸ Lars Wedin (2002): *Reflektioner över ämnet strategi*, s. 69.

²⁹ British Military Defence (1999): *British Maritime Doctrine, Second Edition*, s. 112.

³⁰ Kritiska sårbarheter behöver inte vara fysiska utan kan även utgöras av en situation, förmåga eller moralisk faktor.

på förhand utan dessa kan uppstå som en följd av andra faktorer och oförutsedda händelser.³¹

Varje tyngdpunkt hålls upp av flera avgörande punkter. Genom att förstöra en eller flera av dessa kan man få tyngdpunkten att rasa och har därmed nått syftet. I sjökriget kan det vara betydligt svårare att förutse var dessa avgörande punkter är. Avgörande punkter kan vara geografiskt definierade, mänskligt betingade eller bestå av delar av motståndarens stridskrafter. Exempel på avgörande punkter kan t.ex. vara skyddet för en hangarfartygsstyrka³².

Figur 2. Indirekt metod och utnyttjande av kritiska sårbarheter.³³

Direkt och indirekt metod - Direct and Indirect Approach

När du ska planera inför en operation så finns det två alternativa metoder. Den direkta och den indirekta metoden. Den direkta metoden innehåller ett linjärt, oavbrutet närmande mot motståndarens tyngdpunkt, ofta passerande en väg av kritiska avgörande punkter. Denna väg kan gå via motståndarens styrka för att nå hans tyngdpunkt. Den indirekta metoden attackerar motståndarens tyngdpunkt från oväntade riktningar eller vid oväntade tidpunkter. Den indirekta metoden försöker utnyttja motståndarens svagheter och samtidigt undvika deras styrkor.³⁴

Indirekt metod kan exemplifieras genom att framgångsrikt påverka de avgörande punkterna, även påverka tyngdpunkten, jämfört med den direkta metoden att angripa tyngdpunkten direkt.³⁵ Centralt i den indirekta metoden är att manövrera, både i en fysisk och i en psykisk dimension, så att en så

³¹ Försvarsmakten (2002): *Militärstrategisk doktrin*, s. 85.

³² Werner Christopher (2002): *Den blå boken*, s. 76.

³³ Försvarsmakten (2002): *Militärstrategisk doktrin*, s. 85.

³⁴ NATO (2001): *Allied Joint Doctrine (AJP-01(B))*, unclassified, s. 3-4.

³⁵ Försvarsmakten (2003): *Remiss 2 - Svensk operativ doktrin*, s. 50.

ofördelaktig situation som möjligt skapas för motståndaren, en förskjutning av styrkeförhållandena till egen fördel.³⁶

Det är här av särskild vikt att förstå att en indirekt metod på operativ nivå kan innebära en tillämpning av den direkta metoden i ett taktiskt avseende, likväl som en växelverkan av den indirekta och den direkta metoden kan ske på operativ nivå. Det är problemets art och interaktionen mellan flera nivåer och över ett längre tidsperspektiv som ger var och i vilka syften den indirekta respektive den direkta metoden skall tillämpas.³⁷

Operativa linjer - Lines of Operation

Operationslinjer riktar in stridskrafternas agerande från deras inledande agerande och fortsättningsvis mot slutläget. De kopplar samman de avgörande punkterna till tid och rum i riktning mot tyngdpunkten. Operationslinjer skall ses som konceptuella planeringsverktyg och inte som sammanhållande kopplingar av fysiska eller geografiska verksamheter. De lägger heller inte fast riktningen eller framryckningslinjer för avancemang. Det är därför viktigt att inte låsa sig till operationslinjerna i planeringen utan att se dem som planeringsstöd för att se sammanhang och skapa förståelse.³⁸

Har man bara en operationslinje kan motståndaren förhållandevis lätt lista ut vad hotet är, den blir sårbar men är relativt lätt att leda. Har man fler operationslinjer kommer motståndaren få svårt att utvärdera hotbilden. Han kommer alltid att vara svag i någon eller några branscher. Operationen blir mer robust men samtidigt svårare att leda.³⁹

En styrka opererar på sina inre linjer när operationen utgår från en central punkt. Inre linjer är till fördel för en svagare styrka genom att den tillåts växla kraftsamlingsriktning snabbare än motståndaren. En styrka opererar på sina yttre linjer när operationerna sammanstrålar mot en fiende. Framgångsrika operationer på de yttre linjerna kräver styrkeöverlägsenhet men medför större möjligheter att ringa in och slå en svagare motståndare.⁴⁰

Att förstå och kunna utnyttja tidsförhållanden på de taktiska nivåerna ger en god fingervisning om den gemensamma operationens tidsutsträckning. Operationslinjer påverkas bland annat av geografiska förhållanden, infrastruktur i operationsområdet och de logistiska förutsättningarna. En väl genomförd samordning av operationslinjerna är en förutsättning för att maximal effekt skall erhållas av elden och rörelsen så att motståndarens sammanhållande faktorer förstörs med avsett tempo. Den inbördes relationen mellan respektive taktisk nivå operationslinje och den operativa chefens förmåga att klart uttrycka ändringar i fokus och understöd är en viktig metod att kontrollera tempot och behålla trycket på motståndaren.

³⁶ Försvarsmakten (2003): *Remiss 2 - Svensk operativ doktrin*, s. 34.

³⁷ Ibid, s. 49.

³⁸ Ibid, s. 53.

³⁹ Christopher Werner (2003): *Den blå boken*, s. 78

⁴⁰ NATO (1999): *Guidelines for Operational Planning*, s. 3-2.

Kulminationspunkt - Culmination

Culmination has both offensive and defensive applications. In the offence, the culminating point is that point in time and location when the attacker's combat power no longer exceeds that of the defender. A defending force reaches its culminating point when it no longer has the capability to mount a counter offensive or defend successfully. Every effort should be made to avoid a joint force reaching its culminating point, while influencing the adversarial force in such a way that it reaches its culmination first.⁴¹

Kulminationspunkten är den tidpunkt när en del av operationen ses tappa förmågan att med framgång fortsätta genomförandet och där operationen är på väg att skifta till motståndarens fördel. Denna kulminationspunkt kan eventuellt förutses i planeringen där skeden skapas för att återuppbygga styrka för fortsatt strid. Dessa uppbyggnadsskeden kan i detta avseende betraktas som operativa pauser som syftar till att avvärja egen kulminationspunkt i ett visst avseende, alternativt förstärka och påskynda motståndarens annalkande av kulminationspunkten. Av alla uppgifter en befälhavare har är kanske denna den svåraste: att identifiera egen och motståndarens kulminationspunkt. Det kan vara lätt att tolka tillfälliga temposänkningar eller manövrer hos motståndaren som att han har nått sin kulminationspunkt, under det att det i själva verket bara handlar om en medveten operativ paus⁴².

Det gäller att uppnå ett avgörande innan den egna kulminationspunkten inträder. Detta kan ibland uppnås genom att hålla ett tillräckligt högt tempo i operationerna, i andra fall genom att temporärt ta en operativ paus, för att konsolidera och samordna operationslinjerna, vilket Montgomery lyckades med under sin framrykning i Nordafrika i andra världskriget.

Manöver - Manoeuvre

To manoeuvre is to seek to get into a position of advantage in respect to the opposition from which force can be threatened or applied. Manoeuvre will be directed either towards a decisive point or directly at the opposition's CoG.⁴³

Att manövrera är att söka uppnå en fördelaktig position i förhållande till motståndaren, varifrån hans styrka kan hotas eller vår kraft kan anbringas. En manöver riktas antingen mot en avgörande punkt eller direkt mot motståndarens kraftcentra. En svagare styrka kan genom manöver uppnå ett lokalt övertag. Begreppet inkluderar användandet av underrättelser i syfte att vilseleda fienden att felaktigt utnyttja sina styrkor.⁴⁴

I ATP 35(B)⁴⁵ beskriver man i kapitlet *Introduction* begreppet *maneuver* på följande sätt:

⁴¹ NATO (1998): *Allied Joint Doctrine (AJP-01(A))*, unclassified, s. 3-3.

⁴² Försvarsmakten (2003) : *Remiss 2 - Svensk operativ doktrin*, s. 53.

⁴³ NATO (2003): *Allied Joint Doctrine (AJP-01(B))*, unclassified, s. 3-4.

⁴⁴ M Handel (1992): *"Masters of War Classical strategic thought"*, s. 76.

⁴⁵ Allied Tactical Publication – Land Force Tactical Doctrine

On the battlefield manoeuvre is the employment of forces through movement in combination with fire, or fire potential, to achieve a position of advantage in respect of the enemy. Such manoeuvre will invariably be directed towards a decisive point or directly at the centre of gravity. It is the means of concentrating forces and, in particular massing the effects of their weapon systems, to achieve surprise, psychological shock, physical momentum and moral dominance though at the operational level it is more than movement: it is an attitude of mind which seeks to do nothing less than unhinge the entire basis of the enemy's operational plan.⁴⁶

Manöver liknar till vissa delar indirekt och direkt metod. Skillnaden är att man kan utnyttja manöver i båda fallen. Manöver är en beskrivning på hur stridskrafterna används. Det ger också en bild av vad man vill uppnå med sin vapeninsats. Manöver är en term som ofta används på taktisk nivå och där är den lättare att placera i sitt sammanhang. För att skilja dessa åt kan det vara lämpligt att försöka se manöver som ett helhetsbegrepp där man på bästa vis utnyttjar sina styrkor mot fiendens svaga punkter oavsett om man anfaller direkt eller indirekt mot motståndarens kraftcentra. I praktiken innebär de flesta insatser att en kombination indirekt och direkt metod tillämpas⁴⁷.

Tempo

Tempo är den hastighet som åtgärder genomförs i förhållande till motståndaren och situationen. Styrkor kan vidmakthålla högt tempo, snabb beslutsprocess, ta initiativet, dra fördel av osäkerheter och utnyttja svagheter hos motståndaren. För att uppnå ett högt tempo, bibehålla initiativet och utnyttja framgången så måste en operativ chef vara beredd att överlåta beslutsfattandet. Detta kan uppnås genom *Mission Orders*. Underordnad chef ges ett uppdrag med syfte utan att diktera hur det ska genomföras.⁴⁸ (Svensk uppdragstaktik)

Tempo är den hastighet eller rytm av aktiviteter relativt motståndaren, inom taktiskt agerande och strider samt mellan större operationer. Det innefattar kapaciteten för en styrka att förflytta sig från ett operativt läge till en annan. Tempo är att påtvinga motståndaren hot så att hans handlingsalternativ ständigt minskar. Motståndarens reaktioner blir därmed inaktuella både i tid och rum.⁴⁹ Ett vanligt uttryck är ”att komma innanför motståndarens beslutscykel”⁵⁰, vilket beskriver ett tillstånd där motståndaren ”halkar efter” och tvingas övergå till att reagera på våra handlingar.⁵¹

⁴⁶ NATO (1999): *Land Force Tactical Doctrine, ATP-35 (B)*, s. 1-7.

⁴⁷ Försvarsmakten (2002): *Militärstrategisk doktrin*, s. 84.

⁴⁸ Royal Navy (1999): *British Maritime Doctrine*, Naval staff directorate, s. 126, översatt till svenska.

⁴⁹ NATO(1999): *Land Force Tactical Doctrine, ATP-35 (B)*, s. xxv och xxvi, översatt till svenska.

⁵⁰ Beslutscykeln, eller OODA-loopen (Observe, Orient, Decide, Act) som modell för beslutsfattande utvecklades av en amerikansk överste, John Boyd, efter studier av luftstrider under Koreakriget, där de amerikanska F-86 flygplanen vann över 90 procent av alla luftstrider mot ryskbyggda Mig-15 flygplan, trots att de senare kunde stiga, accelerera och svänga snabbare. Genom att anpassa tekniken tvingade de amerikanska piloterna systematiskt in

Tempo är ett viktigt medel som kan bidra till att ta och behålla initiativet. Tempot syftar till att skapa hot över ett brett spektrum som tvingar motståndaren till ett beteende som innebär att hans motåtgärder till sist blir irrelevanta både i tid och rum. Motståndaren reagerar för sent och på ett felaktigt sätt. Att utnyttja tempot innebär till exempel ett angrepp på motståndaren vid en punkt där tidsaspekten är fundamental; innan erforderliga förberedelser är vidtagna eller efter det att motståndaren nått sin kulminationspunkt. På den operativa nivån innebär ett högt tempo en snabb beslutsprocess som ger möjligheter att inom ramen för en gemensam operation snabbt kunna skifta fokus exempelvis mellan olika operationslinjer. Förmågan att kunna utnyttja tempot är således avhängigt en effektiv beslutsprocess. På den operativa nivån skapas ett högt tempo genom samordnade taktiska åtgärder och genom att utan dröjsmål utnyttja de förutsedda resultat som uppnåtts på taktisk nivå samt genom att tillämpa en ledningsfilosofi som baseras på uppdragstaktiken. Tempo erhålls också genom att undvika onödig konfrontation med motståndaren under vägen fram emot hans tyngdpunkt. Varje konfrontation med motståndaren, även om den innebär omfattande förluster för honom, medför förlust i tempo. Under genomförandet måste tempot kunna varieras, bland annat för att kunna ställa resurser till förfogande för flera olika uppgifter.⁵²

Operativ paus - Operational pause

*A temporary cessation of operations after the attainment of major tactical or operational objectives, but prior to reaching one's own culminating point, to regenerate combat power in preparation for delivery of a decisive blow. Adversarial action can also necessitate an operational pause.*⁵³

En gemensam operation kan innehålla och ha behov av operativa pauser i vissa avseenden. Då är det viktigt att initiativet ändå behålls i ett annat avseende för att kunna hålla tryck på motståndaren. En operativ paus kan vara nödvändig när exempelvis förmågan till uthållighet temporärt nedgår. Detta kan bero på uttröttade förband, terrängen eller klimatförhållanden alternativt en kombination av dessa faktorer. När en operativ paus är påtvingad en operationslinje, behålls initiativet genom att samtidigt beordra en uppväxling av tempot på en annan operationslinje. Operativa pauser är en metod att samordna den gemensamma operationen och skall inte betraktas som företeelser som inkräktar på förmågan att hålla ett högt tempo. Att välja och fastställa operativa pauser är en av de viktigaste uppgifterna för chefen⁵⁴.

motståndaren i en serie manövrar, i vilka fiendepiloterna för varje manövrar – och beslutscykel – kom alltmer på efterkälken och till slut kunde bekämpas.

⁵¹ Försvarsmakten (2002): *Militärstrategisk doktrin*, s. 86.

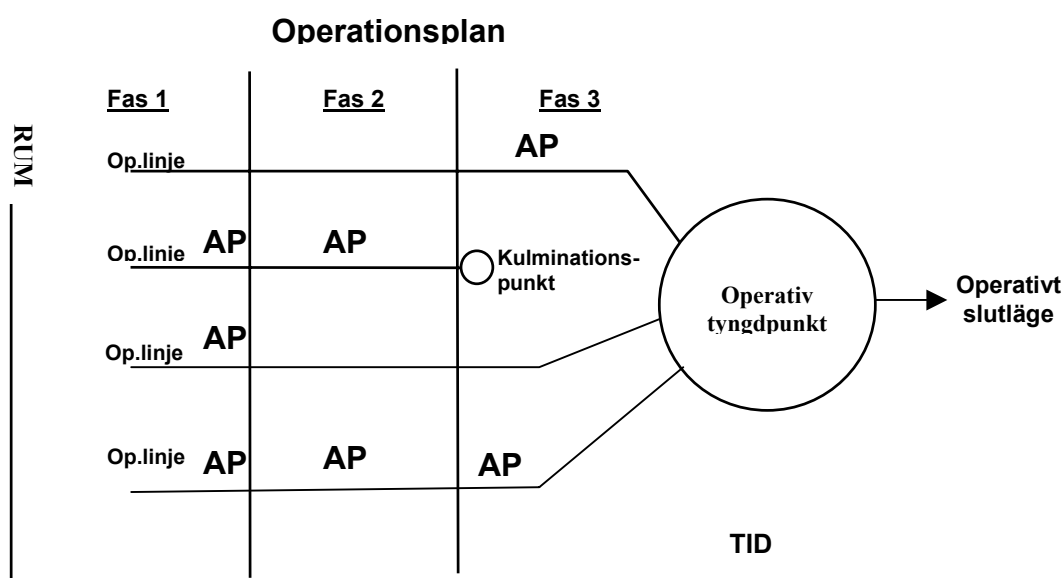
⁵² Försvarsmakten (2003) : *Remiss 2 - Svensk operativ doktrin*, s. 15.

⁵³ NATO (1998): *Allied Joint Doctrine (AJP-01(A))*, unclassified, s. 3-4.

⁵⁴ Försvarsmakten (2003) : *Remiss 2 - Svensk operativ doktrin*, s. 72.

Sammanfattning av begreppen

För att tydliggöra vad som ska sammanfattas och hur begreppen förhåller sig till varandra så väljer jag att med denna grafiska figur lättöverskådligt presentera sammanhanget.

Figur 3. Förklaring till centrala begrepps sammanhang.⁵⁵

Tyngdpunkten är den förmågan, viljan eller del från vilken ett militärt förband, nation eller allians härleder sin handlingsfrihet, fysiska styrka eller vilja och förmåga att slåss.⁵⁶ Exempel på detta kan vara huvudstyrkan, kommandostrukturen, folkopinionen, nationens vilja, allians eller en koalition⁵⁷. Om motståndarens tyngdpunkt attackeras, blir förstörda, eliminerade eller neutraliserade så kommer detta ovillkorligt att leda till förlust eller vilja till att inleda förhandlingar. Analogt med detta kommer förstörelse av ens egen tyngdpunkt att lika ovillkorligt leda till det egna nederlaget.

I samband med varje operation identifieras och väljs såväl tyngdpunkt som avgörande punkter. Genom att fler operationer ofta genomförs samtidigt kan det finnas flera tyngdpunkter på varje krigföringsnivå, men det är normalt färre på militärstrategisk nivå än på operativ och taktisk nivå⁵⁸.

De **avgörande punkterna**, AP (se figur 3), är delmål för att komma åt tyngdpunkten TP (se figur 3). Man kan enkelt beskriva att de avgörande punkterna är nyckeln för att komma åt tyngdpunkten. Kontroll över de

⁵⁵ Försvarshögskolan (2003): *Handbok Operativ Planering*, s. 10.

⁵⁶ Ibid, s. 8.

⁵⁷ British Military Defence (1999): *British Maritime Doctrine, Second Edition*, s. 112.

⁵⁸ Försvarsmakten (2002): *Militärstrategisk doktrin*, s. 79.

avgörande punkterna förser chefen med ett övertag gentemot motståndaren⁵⁹. Avgörande punkter kan finnas på alla nivåer och inom alla funktioner. För ledning kan en avgörande punkt vara kommunikation eller sensorer och för verkan tillgång till drivmedel eller ammunition. En avgörande punkt på strategisk nivå kan vara transportkapacitet eller folklig opinion och på taktisk nivå handlingsfrihet eller möjlighet till vila⁶⁰. Dessa punkter skall vara mätbara d.v.s. att det med säkerhet kan avgöras att den avgörande punkten har uppnåtts⁶¹.

Insatser genomförs längs en **operationslinje** (se figur 3) direkt mot en given tyngdpunkt eller över valda avgörande punkter. En operationslinje beskriver hur stridskrafterna skall utnyttjas i tid och rum, eventuellt med en indelning i olika skeden (se figur 3), vanligen utifrån syftet med stridskrafternas aktiviteter. Det är också möjligt att använda sig av flera operationslinjer samtidigt för att exempelvis uppnå egen säkerhet i genomförandet eller kraftsplittring hos motståndaren⁶².

Användandet av operativa linjer är ett sätt att åskådliggöra hur vi koordinerar våra resurser i tid och rum relativt motståndaren. Operativa linjer kan beskrivas funktionsvis (se figur 3) eller kommandovis (ATK, MTK, FTK, UND m.fl.)⁶³.

I de flesta insatser används en kombination av **indirekt och direkt metod**. Den som utnyttjar en direkt metod strävar efter att direkt, eller över avgörande punkter, angripa motståndarens identifierade tyngdpunkt. Till skillnad från den indirekta metoden undviks inte motståndarens styrka systematiskt utan egna stridskrafter kan tvingas möta motståndarens starkaste sidor.⁶⁴ Den indirekta metoden skall i fysisk mening resultera i vägen med minsta motstånd och i psykologisk mening den minst förväntade.⁶⁵

Slutläget (se figur 3) är en konkretisering av vilka militära förutsättningar som indikerar att målet har uppnåtts. De kommer att sannolikt vara generella för att inte begränsa befälhavarens metod för att lösa uppdraget.⁶⁶

På alla nivåer anges slutmål och eventuella delmål. På främst politisk-strategisk, militärstrategisk och operativ nivå kan även slutläge anges. Slutläget kan sammanfalla med slutmålet, men behöver inte göra det. Slutläget beskriver de politiska eller militära förhållanden som skall råda när målen är uppnådda och operationen kan avslutas. Slutläget utgör stöd för lägre nivåers lösande av uppgifter.⁶⁷

⁵⁹ Försvarshögskolan(2003): *Handbok operativ planering*, s. 8.

⁶⁰ Försvarsmakten(2002): *Militärstrategisk doktrin*, s. 79.

⁶¹ Försvarshögskolan(2003): *Handbok operativ planering*, s. 8.

⁶² Försvarsmakten(2002): *Militärstrategisk doktrin*, s. 80.

⁶³ Försvarshögskolan(2003): *Handbok operativ planering*, s. 9.

⁶⁴ Försvarsmakten(2002): *Militärstrategisk doktrin*, s. 84.

⁶⁵ Ibid, s. 83.

⁶⁶ Försvarshögskolan(2003): *Handbok operativ planering*, s. 9.

⁶⁷ Försvarsmakten(2002): *Militärstrategisk doktrin*, s. 80.

2 Teorianknytning

Jag kommer i detta kapitel att redogöra för den teoretiska bas som begreppen anses ha sin utgångspunkt ifrån. Teorin som presenteras här är relevant för att få den nödvändiga förståelsen för verktyget som används för att analysera det empiriska materialet och för att slutsats-, och diskussionsdelarna ska kunna följas utan svårigheter av läsare som inte redan är förtrogna med begreppen från planeringsverktyget GOP.

2.1 Inledning

I ett försök att strukturera operationer, slag och strider mot det strategiska målet, kommer den operativa chefen att utforma sin plan runt ett antal fundamentala byggstenar. Dessa byggstenar kommer att hjälpa honom/henne att visualisera hur operationen kommer att utvecklas. Den operativa chefens skicklighet, vid inledningsskedet av en operation, bygger på stor del av hans/hennes kunskaper av dessa grunder av operativ konst. Förståelse av begreppen tillsammans med en väl fungerande operativ planeringsmodell är viktigt för att kunna koordinera taktisk verksamhet för att effektivt kunna uppnå de militära strategiska målen.

Jag kommer att inleda med att presentera min teoriansats för att därefter identifiera och klarlägga hur dessa åtta grundläggande begrepp (byggstenar) i GOP har växt fram och var de har sin grund.

2.2 Teoriansats

Militärteori utgörs av en allmänbildande bakgrundskunskap, som syftar till förståelse för krigskonsten, men även för krigföringens generella sidor, oavhängda av tid, plats, organisation och motståndare. Militärteorins funktion är därför att utgöra ett vetenskapligt fundament, som den militära verksamheten kan byggas på. Basen i militärteorin utgörs av krigs- och militärhistorien och kan definieras som militärhistoriska erfarenheter och reflektioner satta i system, vilka i sin tur, utgör en plattform för militärt genomförande.⁶⁸

Militärteorins relevans som bedömningsgrund motiveras ur perspektivet att den utgörs av ett antal aspekter på och om krigföring, och kan därmed betraktas som ett analysinstrument för att göra det möjligt att strukturera verkligheten.

⁶⁸ Försvarsmakten (2003) : *Remiss 2 - Svensk operativ doktrin*, s. 17.

Strategisk teori faller inom ramen för det deskriptiva och har därmed till syfte att skapa insikt och förståelse för problemens karaktär och egenart. Dock utan att formulera lösningar på hur dessa problem skall lösas, men bidrar genom sitt teoretiska resonemang till en ökad möjlighet till framgång för dem som skall lösa komplexa militära problem.⁶⁹

Det kan samtidigt hävdas att analysera en operation med hjälp av militärteori redan som begrepp är motsägelsefullt om man samtidigt hävdar att krigskonsten är just konst och inte något rationellt analyserande baserat på vetenskapliga metoder. Men det skulle också kunna hävdas att konst är verkligheten tolkad genom ett perspektiv. Perspektiv kan i detta fall utgöras av just militärteorier.⁷⁰

Fortfarande är det dock inte möjligt att påvisa någon konsensus avseende militära studiers vetenskapliga status. Härmed avses kravet på att ha en stringent begreppsapparat samt att kunna sätta upp hypoteser som sedan antingen kan verifieras eller falsifieras. Följaktligen är också begreppet krigsvetenskap omdebatterat. Denna osäkerhet kring militärteorins fundament är en stark bidragande orsak till att ämnet i modern tid haft så låg status inom det svenska försvaret.⁷¹

2.3 Militärteoretisk spårbarhet

Som jag tidigare nämnt i inledningen av denna uppsats startade USA i mitten på 1970-talet en vitaliserande debatt och forskning kring militärteoretiska frågor. Anledningen till detta var USA:s misslyckande i Vietnamkriget där deras tekniska överlägsenhet och deras inledningsvis goda motivation ej var tillräcklig. Särskilt anmärkningsvärt var detta eftersom amerikanerna under kriget inte hade lidit något större reellt militärt nederlag och ändå inte vann kriget. Det är följaktligen lätt att se att nederlaget inte kunde förklaras i enkla traditionella militära termer. Istället började amerikanerna söka nya vägar. I perioden efter 1974 påbörjades bland annat omfattande studier av klassisk militärlitteratur, framförallt Clausewitz och Sun Tzi. Efterhand innebar detta studiearbete en omvälvning inom det amerikanska försvaret under 1980-talet. Resultatet blev vad man idag allmänt kallar för manöverkrigföring.⁷²

Manöverkrigföring är den komponent inom manöverteorin som behandlar användningen av militära styrkor i strid. Begreppet manöverteori skall ses i ett vidare perspektiv, att det finns fler maktmedel, än bara det militära, för att uppnå sitt mål.⁷³ Önskan var att manöverteorin skulle klara av att på ett bättre sätt återinföra den mänskliga faktorn i modern krigföring, det vill säga stor vikt

⁶⁹ Sverre Diesen (2000): *Militär strategi*, s. 38.

⁷⁰ Alf W Johansson (1994): *Europas krig*, s. 51-54.

⁷¹ Nils Marius Rekkedal (2002): *Modern Krigskonst*, s. 28.

⁷² Ibid, s. 33.

⁷³ Försvarsmakten (2003) : *Remiss 2 - Svensk operativ doktrin*, s. 34.

vid ledarskap, förnuftig organisationsutveckling där människan stod i centrum och förbandsanda.⁷⁴ Denna moderna krigföring som fick en renässans i väst under 80-talet är främst uttryckt i den amerikanska AirLand Battle-doktrinen. Utvecklingen drevs bland annat av förändrad kärnvapendoktrin (*Flexible Response*) och östblockets numerära överlägsenhet avseende konventionella stridskrafter. Förmåga till rörlig krigföring på djupet med kvalitativt överlägsna stridskrafter ansågs därför nödvändigt inom NATO.⁷⁵

Enligt NATO:s ATP-35(B) – *Allied Tactical Publication* från 1995 var det den operativa chefen som hade ansvaret för att utarbeta en fälttågsplan. I denna process skulle han använda ett antal fastställda punkter. Avsikten var att försöka skapa sig en bild av hur de kommande operationerna skulle utveckla sig. Förmågan att på ett tidigt stadium skaffa sig en bild av den kommande utvecklingen är själva kärnan i vad man kallar *operational art*. Det var utarbetat och definierat som en serie av begrepp som antogs vara centrala i samband med det så kallade *Concepts of operational design*:

- Center of Gravity
- Decisive Points
- Direct and Indirect Approach
- Lines of Operation
- Manoeuvre
- Operational Pause
- Tempo
- Culminating Point.⁷⁶

Begreppen har en direkt koppling till sättet att se på krigföring, dvs. hur ett avgörande skall åstadkommas och hur motståndarens vilja skall brytas. Det finns således ett antal begrepp, såsom t.ex. tyngdpunkt och avgörande punkter som har en mycket central roll inom manövertänkande och manöverkrigföring som nu förespråkas inom NATO. Det är också av yttersta vikt att förstå dessa sammanhang och förhållanden om man skall kunna tillgodogöra sig och applicera en krigföringsmetod byggd på manöverteori.⁷⁷

2.4 Två militärteoretiska skolor

Militärteorin kan generellt sett indelas i två stycken riktningar eller skolor. Den första skolan står för den mer tolkande, reflekterande och skapande ansatsen och har sin grund i hermeneutiken. Denna skola representerades främst av Carl von Clausewitz.⁷⁸ I hans teorier finns inbyggda varningar gentemot alla föreställningar om att det slumpmässiga i krig kan elimineras genom ett på

⁷⁴ Nils Marius Rekkedal (2002): *Modern Krigskonst*, s. 342.

⁷⁵ Försvarsmakten(2002): *Militärstrategisk doktrin*, s. 97.

⁷⁶ Nils Marius Rekkedal (2002): *Modern Krigskonst*, s. 407.

⁷⁷ Försvarsmakten (2003) : *Remiss 2 - Svensk operativ doktrin*, s. 22.

⁷⁸ Alf W Johansson (1994): *Europas krig*, s. 50.

förhand uppgjort regelsystem. Han menade att teorins uppgift är att uppfostra omdömet, men däremot inte att följa soldaten i fält. Det handlar om att träna intellektet, snarare än att fylla det med föreskrifter. Historiska exempel skulle enligt Clausewitz inte användas för att bevisa en allmän sanning, utan för att förklara en idé eller påvisa rimligheten av den.⁷⁹ Clausewitz menar att teorierna snarare är till för att förstå historien. Vidare såg Clausewitz kriget som en skapande process, likt en konst, betraktande krigsteorin som ett instrument som var ägnat att stödja fältherren i hans reflektion över krigets verklighet.⁸⁰

Den andra skolan står för den mer normativa och rationella och har sin grund i positivismen och representeras främst av Henri Jomini.⁸¹ I motsats till Clausewitz ville Jomini etablera säkra strategiska principer för krigföring. Jominis sätt att tänka, med sina regler och principer, har varit lättare att lägga till grund för utbildningssystem än Clausewitz tankesätt, varför det förra betraktelsesättet var det som inledningsvis blev mest populärt.⁸²

Teorier är inte det som skiljer skolorna åt, utan framför allt synen på deras tillämpning. Den mer positivistiska synen menar att den genom studier i militär historia går att ta fram teorier vilka kan tillämpas. I modern militärteori⁸³ framstår det clausewitziska begreppet *Center of Gravity* som centralt och översätts normalt med *tyngdpunkt* på svenska⁸⁴. Begreppet tillskrivs Carl von Clausewitz av de flesta militärteoretiker. Sedan Clausewitz dagar har detta begrepps innehåll kommit att förändras betydligt och ur många synvinklar⁸⁵.

I svenskan förekommer även begreppet kraftcentrum, som översätts vanligtvis till "Center of Gravity" på engelska, och har sitt ursprung i det tyska begreppet "Schwerpunkt". "Schwerpunkt" härstammar från von Clausewitz och har genom historien ändrat betydelse och mening. I tyska språket kan begreppet sägas innehålla två abstraktionsnivåer. Den grundläggande innebörden syftar på tyngdpunkt i en mer fysisk mening, att fysiskt lägga kraft och tyngd till en viss plats. Den andra och högre abstraktionsnivån syftar på en bildlig tyngdpunkt. Von Clausewitz innebörd av begreppet var i huvudsak baserad på den högre abstraktionsnivån. "Schwerpunkt" har under de senaste ca 100 åren brukats i tysk krigföring med en annan betydelse än von Clausewitz ursprungliga mening med begreppet. "Schwerpunkt" kan nu översättas med det svenska ordet kraftsamling eller kraftsamlingsriktning.⁸⁶

⁷⁹ Försvarsmakten (2003) : *Remiss 2 - Svensk operativ doktrin*, s. 17.

⁸⁰ Ibid, s. 19.

⁸¹ Alf W Johansson (1994): *Europas krig*, s. 51.

⁸² Försvarsmakten (2003) : *Remiss 2 - Svensk operativ doktrin*, s. 18.

⁸³ Utgångspunkten för flertalet moderna militära studier är de stora militära förändringar i Europa som revolutions- och Napoleonkrigen (1792-1815) innebar. Militärteorin som skapades efter 1815, försökte analysera och förklara denna utveckling. Detta var den formativa period för det man idag kallar modern militärteori. Nils Marius Rekkedal (2002): *Modern Krigskonst*, s. 21.

⁸⁴ Nils Marius Rekkedal (2002): *Modern Krigskonst*, s. 353.

⁸⁵ Ibid, s. 363.

⁸⁶ Ibid, s. 42.

Att underkupa sin motståndare, säger Clausewitz, betyder formellt sett att förinta hans stridskrafter men det kan även finnas förhållanden som kan modifiera detta enkla påstående.

Man måste ha klart för sig vad som utgör de båda staternas viktigaste egenskaper. Av dem bildas en tyngdpunkt, ett centrum av kraft och rörelse, på vilket allt beror. Det är mot denna som vår kraftsamling skall riktas.⁸⁷

Sålunda kan det ibland vara viktigare att inta motståndarens huvudstad än att besegra hans armé⁸⁸. Det gäller att identifiera sin egen tyngdpunkt och prioritera vad och hur den skall skyddas⁸⁹.

Clausewitz har av många även uttolkats som förespråkare av *den direkta strategin* där uttalanden som att krigets mål är att tillintetgöra fienden anses ha bidragit till denna tolkning. Clausewitz uttalande berör inte bara fiendens stridskrafter utan även hans moral och vilja till fortsatt kamp. Båda dessa delar är starkt integrerade och så länge viljan inte är bruten är förintelsen inte fullbordad.⁹⁰

Jomini ville med sin bok ”Précis de l’art de la guerre” bevisa att det existerade en grundläggande princip för alla krigsoperationer, en princip som bör behärska alla kombinationer av krigföring för att bli framgångsrik.⁹¹ Dessa principer skulle baseras på studier och erfarenheter från krigshistorien. De kan kort beskrivas som att finna den **avgörande punkten**, vid rätt tid kraftsamla sin styrka mot densamme utan att blotta sin egen och då helst mot fiendens flank, vilket jag ser som likställt med hans sårbarhet. Denna avgörande punkt skall nås genom en kombination av rörelse och åtgärder.⁹² Enligt Jomini var strategisk framgång nära sammankopplad med att identifiera hans så kallade avgörande punkter (decisive points) inom aktuellt stridsområde. Det gäller sedan att kraftsamla den egna huvudstyrkan mot dessa avgörande punkter och mot fiendens kommunikationslinjer.⁹³ Om sedan en avgörande punkt togs eller anfölls innebar detta att fienden allvarligt försvagades. Exempel på sådana punkter var flodövergångar, försörjningsbaser, kommunikationslinjer, flanker eller fiendens huvudstyrka.⁹⁴

⁸⁷ Carl von Clausewitz (1991): *Vom Kriege*, s. 606.

⁸⁸ Hjalmar Mårtensson (1995): *Von Clausewitz om kriget, kommentarer, definitioner och register*, s. 80.

⁸⁹ Nils Marius Rekkedal (2002): *Modern Krigskonst*, s. 423.

⁹⁰ Hjalmar Mårtensson (1995): *Von Clausewitz om Kriget*, s. 19.

⁹¹ Alf W Johansson (1994): *Europas krig*, s. 52.

⁹² *Ibid*, s. 51-53.

⁹³ Nils Marius Rekkedal(2002): *Modern Krigskonst*, s. 51

⁹⁴ *Ibid*, s. 52.

Jomini framhöll även vikten av att behärska de **inre linjerna** (möjligheten att från ett centralt område kunna manövrera ut mot olika delar av fiendens styrka).

*The imaginary line along which a force moves from its base of operations towards a given physical objective is called the line of operations.*⁹⁵

Hemligheten med de inre operationslinjerna var således att se till att man alltid höll sådan kontakt mellan de egna armédelarna att man kunde förena dessa snabbare än motståndaren vid en viss punkt och på så sätt bli i tillfälle att med hela den egna styrkan angripa en del av motståndarens styrka⁹⁶.

Dessa tankar kombinerat med att vara lokalt överlägsen, fascinerade den militära samtiden. I praktiken var detta bara möjligt att åstadkomma om man lyckades bedöma egna och fiendens styrkor rätt i både tid och rum, vilket är nog så svårt.⁹⁷

2.5 Andra militärteoretiska tänkare

Under 1900 talet dyker ett par viktiga engelska militärteoretiker upp i mellankrigstiden, nämligen J.F.C Fuller (1876-1966) och Liddell Hart (1895-1970). Båda dessa var tänkare med en tydligt lagsökande inriktning, och är alltså närmast arvtagare till Jomini. Fuller propagerade för ett mer vetenskapligt tänkande i krigskonsten. Han intresserade sig framförallt för stridsvagnsvapnet, som han menade innebar en revolution i krigföringen med sin ökade rörlighet, säkerhet och offensiva kraft.⁹⁸

För Liddell Hart var rörelse och överraskning det centrala i krigföringen. Liddell Hart menade att den fulländade strategin var: *The destruction of the enemy's armed forces – through their unarming by surrender – without any fighting.*⁹⁹ Med sin bok *Decisive Wars in History* tog han, baserat på studier av militärhistoria, fram ett antal regler för krigföring.¹⁰⁰ Liddell Hart förespråkade **The indirect approach** där det var avgörande att finna fiendens avgörande svaghet, hans kritiska punkt, för att sedan genom en kombination av **tempo**, **manöver**, överraskning och med bibehållen handlingsfrihet anfälla sätta fienden i obalans och nå ett avgörande.¹⁰¹ Sun Zis krigskonst, som utvecklades under det första årtusendet f.kr. hävdar även detta då han skriver:

*Den skickliges strategi är därför att segra på slagfältet utan strid, intaga städer utan angrepp och förintala länder utan långdragen kamp.*¹⁰²

⁹⁵ Milan N. Vego (2003): *Naval Strategy and Operations in Narrow Seas*, s. 82

⁹⁶ Alf W. Johansson (1994): *Europas krig*, s. 59

⁹⁷ Nils Marius Rekkedal (2002): *Modern Krigskonst*, s. 52.

⁹⁸ Försvarsmakten (2003) : *Remiss 2 - Svensk operativ doktrin*, s. 21.

⁹⁹ Liddell B.H Hart (1929): *The Decisive Wars of History*, s. 153.

¹⁰⁰ Ibid, s. 14-15.

¹⁰¹ Nils Marius Rekkedal (2002): *Modern Krigskonst*, s. 312.

¹⁰² Kee Bang, Ooi; Pettersson, Bengt (1997): *Sun Zis krigskonst*, s. 27.

Det första militärteoretiska verket av rang är kinesen Sun Zis *Krigskonst* från antiken. Den filosofiskt sinnade Sun Zi (ca 500-talet f.kr.) uttrycker här sina insikter i aforistisk form, varför de bör läsas långsamt och med eftertanke. Kärnan i hans tänkande är att man i första hand bör använda förnuft och list i krigföring, och att man bör försöka besegra motståndaren med minsta möjliga våldsanvändning.¹⁰³

I modern teoribildning märks bland annat William S Lind som med sin *Maneuver Warfare Handbook* har fått ett stort genomslag i såväl amerikansk som västeuropeisk doktrinutveckling. Förenklat handlar detta om tydlig målformulering, decentralisering samt kreativ rörelse och kraftsamling av effekt i rätt tid där motståndaren minst förväntar sig ett anfall. Här finner man de begrepp som uppkommit i samband med manöverkrigföring med bl.a. ***Operational Paus och Culmination Point***. Som framgår bygger Linds teorier som många moderna doktriner i hög grad på tyska koncept från tiden före andra världskriget. I själva verket skedde en utveckling av manöveridéer samtidigt i flera krigsmakter med Michail Tjutjevskij (Ryssland, 1893-1937) och Heinz Guderian (Tyskland, 1888-1954) som de mest kända förespråkarna.¹⁰⁴

Inom många vetenskapliga områden får efterhand några få verk status som ”klassiker”. Därmed utgör de också grunden för nya generationers forskare som bygger vidare på dessa äldre arbeten med sina nyare teorier och arbeten. För nybörjare utgör de klassiska verken en naturlig utgångspunkt för att skaffa sig en överblick inom ett faktaområde eller påbörja en forskning. För experterna tjänar klassikerna som referenser som man kan kontrollera egna teorier och arbeten mot. Sammantaget sätter klassikerna därmed en standard inom olika vetenskapsdiscipliner.¹⁰⁵ De två stora militärteoretiska klassikerna man idag fortfarande använder sig mycket av är Carl von Clausewitz *Om Kriget* och Sun Zis *Krigskonst*.¹⁰⁶

Alla dessa ”tänkare” har mer eller mindre legat till grund för det amerikanska sättet att utveckla sina doktriner där man allmänt försöker använda sig av någon form av manöverteori som anpassas till lokala förhållanden och traditioner.¹⁰⁷ Hur bra man lyckas på slagfältet beror, enligt doktrinsskrivarna, på hur man lyckas följa givna grundbegrepp. Enligt amerikansk uppfattning beskriver dessa begrepp vad som historiskt har kännetecknat framgångsrika militära operationer och som skall prägla all amerikansk doktrin, taktik och stridsteknik. Striden om vad som är den bästa teorin pågår ständigt och det är följaktligen svårt att med säkerhet förutsäga hur detta kommer att utveckla sig i framtiden.¹⁰⁸

¹⁰³ Försvarsmakten (2003) : *Remiss 2 - Svensk operativ doktrin*, s. 21.

¹⁰⁴ Försvarsmakten(2002): *Militärstrategisk doktrin*, s. 96.

¹⁰⁵ Nils Marius Rekkedal (2002): *Modern Krigskonst*, s. 31.

¹⁰⁶ *Ibid*, s. 32.

¹⁰⁷ *Ibid*, s. 133.

¹⁰⁸ *Ibid*, s. 134.

3 Slaget om Midway

3.1 Bakgrund

Med början 1937 utvidgade Japan sitt välde genom att inta norra Kina och de viktigaste kinesiska hamnarna från Shanghai söderut till Hainan. Orsaken till denna utvidgning var Japans hopplöst överbefolkade bondesamhälle och världsomfattande depressionen på 1930-talet som kvävde den handel som Japans industri levde på. I oktober 1937 höll president Roosevelt ett tal där han fördömde Japans aggression och året efter uppmanade han länder och tillverkare att påbörja en ekonomisk blockad mot Japan. Denna blockad visade sig vara mycket effektiv och höll 1941 på att strypa Japans stora behov av råvaror och olja.

I juli 1941 ockuperade japanerna Indokina, vilket endast bemöttes med en nickning från de vanmäktiga franska Vichytjänstemännen där. Japan planerade sedan att avancera vidare genom att tillintetgöra Förenta staternas Stillaohavsflotta i Pearl Harbour och i tur och ordning erövra Filippinerna, Holländska Ostindien, Borneo, Thailand, Burma, Malaya, Solomonöarna, Gilbertöarna och de isolerade amerikanska utposterna Guam och Wake Island. Inom sex månader hade Japan uppnått de flesta av dessa mål.

Detta skulle vara en desperat chansstagning, det visste även de mest krigiska av de japanska ledarna. Enligt Tokyos egen uppskattning hade Förenta staterna tio gånger större produktionskapacitet än Japan, och därmed skulle USA med säkerhet vinna ett utdraget krig. Befälhavaren för den kombinerade kejsarliga flottan, amiral Yamamoto, varnade i förtäckta ordalag:

*Under de första sex till tolv månaderna av ett krig mot Förenta staterna och Storbritannien kommer jag att fara vilt fram och vinna seger efter seger, därefter...väntar jag inga framgångar.*¹⁰⁹

Japans enda hopp låg i två massiva samtidiga och överraskande anfall. Det ena anfallet mot den amerikanska flottbasen Pearl Harbour och det andra mot Sydostasiens fastland och öarna där utanför. Dessa anfall måste utföras med sådan överväldigande snabbhet att japanerna hann konsolidera sitt nya imperium innan Förenta staterna krigsmaskin fått in högsta växeln. Bakom en barriär av baser i västra Stilla havet, som så småningom skulle sträcka sig i en vid båge från Kurilerna i norr ner över Wake Island till Bismarcksarkipelagen och Nya Guinea, kunde Japan sedan börja ett utnötningskrig som skulle tvinga Förenta staterna att begära fred och lämna Asien i japanska händer.

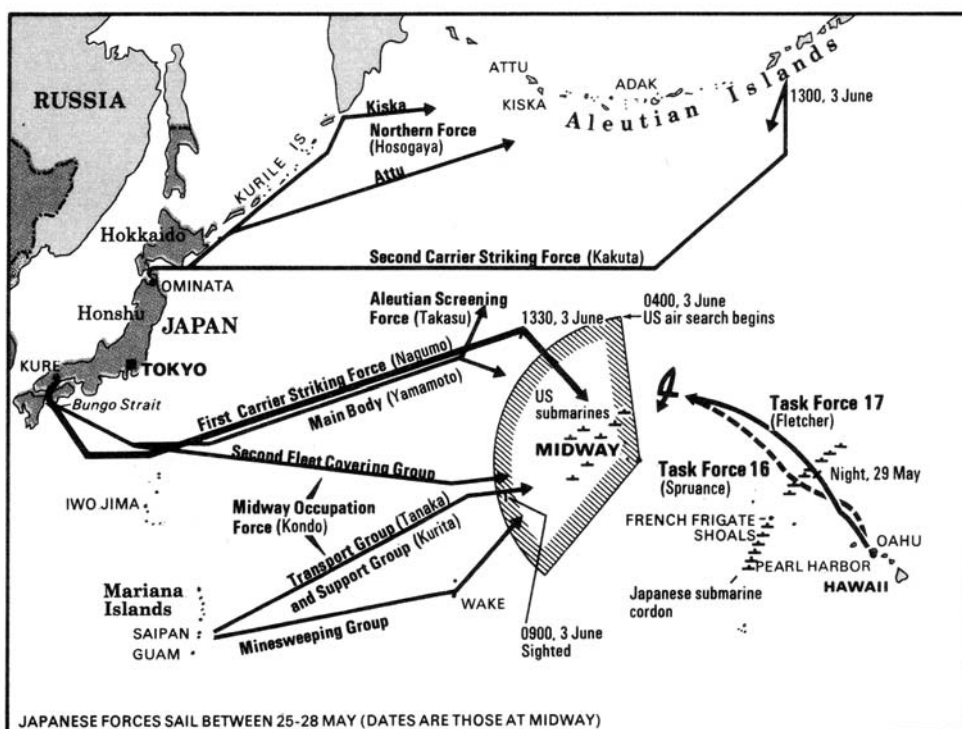
¹⁰⁹ Arthur Zich (1982): *Den uppgående solen*, s. 19.

3.2 Japansk planering

Planen som det japanska "Combined Fleet Headquarters" hade riktat in sig på var tvådelad. Det första och mindre betydelsefulla var Midway för att få tillgång till en framskjuten flygbas. Denna flygbas skulle underlätta för en tidig upptäckt av fientliga styrkor som opererade västvärt från Hawaii. Det andra målet, som var mycket viktigare, var att locka ut den amerikanska Stillahavsflottan till ett avgörande slag.¹¹⁰

Ett anfall på Midway, så resonerade man i Tokyo, skulle vara ett säkert bete med vilket den amerikanska Stillahavsflottan kunde lockas ut i strid och utplånas. Stridsplanen var utformad av amiral Yamamoto, den formidabla befälhavaren för den kombinerade kejsrerliga flottan, och krävde en ännu större armada än den som användes på Pearl Harbour: sex hangarfartyg, elva slagskepp, 20 kryssare, 60 jagare, 15 ubåtar, omkring 30 hjälpfartyg och 16 transportfartyg (Se bilaga 2, styrkejämforelse). Herravälde i luften skulle tillgodosas av mer än 700 flygplan, såväl hangarfartygs som landbaserat flyg.¹¹¹

THE BATTLE OF MIDWAY: 3-5 June 1942

Admiral Yamamoto's Operational Plan

Figur 4. Amiral Yamamoto's operationsplan.¹¹²

¹¹⁰ Mitsuo Fuchida; Masatake Okumiya (1955): *Midway – the battle that doomed Japan*, s. 78.

¹¹¹ *Ibid*, s. 80.

¹¹² William Morrow (1985): *And I Was There*, 1985, kartbilaga s. 495.

För att gruppera denna mäktiga styrka behövdes den invecklade detaljplan som Yamamoto var speciellt förtjust i. Ubåtar skulle först gå ut och bilda en bevakningslinje mellan Hawaii och Midway för att detektera alla fartygsrörelser väster om Pearl Harbour. Därefter skulle en nordlig styrka i en skenmanöver rikta ett anfall mot den amerikanska basen i Dutch Harbour på Aleuterna, och sedan inta och ockupera Kiska och Attu, de västligaste öarna i ökedjan. Medan amerikanerna var inriktade på Aleuterna skulle flygplan ur First Carrier Striking Force slå sönder Midways försvar så att transportfartygen kunde sätta i land sina 5000 man. När så Stillahavsflottan lämnade Pearl Harbour för att komma till undsättning skulle Yamamotos huvudstyrka, som legat på lur åtskilliga hundra kilometer bort, i slutskedet förena sig med de örlogsfartyg som redan befann sig på Midway så att de tillsammans kunde förinta amerikanernas huvudstyrka.¹¹³ Enbart Yamamotos flaggskepp Yamato med sina 69100 ton kunde vräka iväg 13 ton stål mer än 40 kilometer med en enda bredd från sina 45 centimeters kanoner.

Yamamotos senaste information om amerikanernas styrkor var allt annat än korrekt. Felaktiga underrättelserapporter hade angivit att både Yorktown och Lexington hade gått under i det tidigare slaget i Korallhavet. Yorktown klarade sig, dock med svåra skador. Två andra amerikanska hangarfartyg, Hornet och Enterprise, påstods operera nära Solomonöarna, långt borta från Midway. Efter allt vad Yamamoto visste skulle inga fiendliga hangarfartyg dyka upp som kunde hota hans egna. Han delade därför upp sin styrka i tio grupper som var hundratals kilometer från varandra.¹¹⁴

3.3 Amerikansk planering

Sedan krigsledningen i USA insett att förlusten av de återstående amerikanska positionerna i den sydasiatiska arkipelagen endast kunde vara en fråga om några veckor trädde skyddsbehovet för de nordliga och östliga förbindelsevägarna från USA till Australien i förgrunden. När underrättelser i slutet av april 1942 tydde på japanska operationer mot Port Moresby och i sydostlig riktning fördubblade amerikanerna ansträngningarna att förstärka de nya stöddepunkternas försvarsanstalter. Bl.a. dirigerade de från Tokyoraiden återvändande hangarfartygen Enterprise och Hornet till södra Stilla havet.¹¹⁵

Uppsnappade och dechiffrerade japanska radiomeddelanden samt en analys av den japanska radiotrafiken i stort lät i början av maj amerikanerna tydligt förstå att huvuddelen av den japanska flottan samlades till hemmavattnen. Den 10 maj hade de klart för sig att den japanska flottan skulle löpa ut till en större offensiv operation omkring den 20 maj. Oklart var emellertid då ännu om den

¹¹³ Edwin P Hoyt (1970): *How they won the war in the Pacific*, s. 95.

¹¹⁴ Samuel Eliot Morison (1949): *Coral Sea, Midway and Submarine Actions, May 1942-August 1942*, s. 78.

¹¹⁵ Jurgen Rohwar; Hans-Adolf Jacobsen (1960): *De stora vändpunktsslagen*, s. 181.

japanska stöten skulle fortsätta i sydostlig riktning efter händelserna i Korallhavet¹¹⁶ eller att den skulle sättas in mot öster eller nordost vilket andra tecken tydde på. Amiral Nimitz, den amerikanske överbefälhavaren på Stilla havskrigsskådeplatsen med säte i Pearl Harbour, väntade att det japanska angreppet skulle komma någon gång mellan förste och femte juni.¹¹⁷ Men han visste inte till en början var det skulle komma. Mot mål i södra Stilla havet, i Midway – Hawaiiområdet eller mot Aleuterna och Alaska?

En av de amerikanska underrättelseofficerarna i Pearl Harbour, kommendörkaptenen Rochefort, föreslog en idé som kanske skulle förleda japanerna att prisge sin destinationshemlighet. Han hade observerat att japanerna i sin radiotrafik talade om något som bara kunde uppfattas som ”objektet”. På kabeltelegram gav han alla de punkter, som kunde tänkas som mål för den väntade japanska attacken, order att på bestämda tider på klarspråk rapportera vissa obefintliga svårigheter. Kort efter det anmälde Midway, enligt order, att deras destilleringsanläggningar gått ur funktion. Nästan omedelbart kunde amerikanerna snappa upp och dechiffrera ett meddelande från en japansk radiospaningsstation att ”objektet” hade svårigheter med vattnet. Därmed var det den 15 maj känt att Midway skulle bli huvudmål för den japanska operationen. Följande dag kunde de därtill fastställa att ett sekundäranfall också skulle riktas mot Unalaska och Dutch Harbour. Under de tre närmast dagarna därefter lyckades de klara ut japanernas tre stötriktningar: ett avledande anfall i norr, ett inledande anfall av hangarfartyg från nordväst och ett anfall av landstigningsflottan från sydväst.¹¹⁸

Trots de mycket begränsade styrkor och stridsmedel som fanns till förfogande åstadkom amiral Nimitz med sin organisationstalang på kort tid ändå en förstärkning av Midwayförsvaret. Det svåraste problemet för honom var att organisera en stridsduglig hangarfartygsstyrka som kunde ta upp kampen med de förväntade sex japanska hangarfartygen. För detta ändamål återkallade han omedelbart hangarfartygen *Hornet* och *Enterprise*, som fortfarande befann sig ute på sitt sydföretag. De båda löpte in i Pearl Harbour den 26 maj.¹¹⁹

Hangarfartyget *Yorktown*, som hade skadats under slaget vid Korallhavet, var på väg till Pearl Harbour men anmälde en reparationstid på tre månader. Men när *Yorktown* den 27 maj anlöpte Pearl Harbour lyckades varvet där reparera fartyget på mindre än 48 timmar så att det på morgonen den 31 maj åter kunde löpa ut med en i hast sammanrafsad flygplansstyrka och sluta sig till de båda

¹¹⁶ Slaget i Korallhavet var den första drabbningen i historien mellan två hangarfartygsstyrkor. Amerikanerna lyckades här att stoppa en japansk invasion av Port Moresby även om den taktiska segern tillföll japanerna. Amerikanska hangarfartyget *Lexington* gick förlorat och *Yorktown* blev skadat medan endast ett japanskt hangarfartyg, *Shokaku*, blev svårt skadat. Detta resultat medförde dock att japanerna gav upp operationen. Jurgen Rohwar; Hans-Adolf Jacobsen (1960): *De stora vändpunktsslagen*, s. 180.

¹¹⁷ Edwin P Hoyt (1970): *How they won the war in the Pacific*, s. 88.

¹¹⁸ Jurgen Rohwar; Hans-Adolf Jacobsen (1960): *De stora vändpunktsslagen*, s. 182.

¹¹⁹ Walter Karig; Eric Purdon (1947): *Battle Report Pacific War: Middle Phase*, s. 29.

andra hangarfartygen¹²⁰. Vid denna tidpunkt fanns det inte en enda amerikanskt slagskepp som kunde operera med samma fart som hangarfartygen. Nimitz vägrade att inkludera dessa slagskepp i styrkan då han inte hade råd att ge dessa flygskydd samt att han vidare ansåg att denna operation inte krävde deras egenskaper¹²¹.

De båda hangarfartygsstyrkorna, Task Force 16 (konteramiral Spruance med Enterprise och Hornet) och Task Force 17 (konteramiral Fletcher med Yorktown) nådde redan den andre juni farvattnen nordost om Midway utanför flanken på den annalkande japanska hangarfartygsflottan. Båda amerikanska flottstyrkorna kunde sålunda passera den planerade japanska ubåtsgrupperingen innan den hade grupperats. Ytterligare förstärkte amiral Nimitz den på redan Midway stationerade flygflotttiljen ur marinkåren med alla flygplan som han kunde ta ut från både marinkåren, armén och flottan och till den yttersta gräns för vad flygplatsen där kunde rymma. Slutligen drog amiral Nimitz till Midwayområdet 19 ubåtar. Dessa placerade han ut där han förmodade att japanerna skulle dra samman sina fartyg samt som understödande enheter till de egna hangarfartygsstyrkorna och slutligen för att täcka de nordliga tillfartsvägarna till Hawaii.¹²²

Till skydd för Aleuterna fanns endast svagare förband i beredskap. Detta var den mest akuta frågan för Nimitz med stab. Skulle de koncentrera sig mot attacken på Midway och lämna Aleuterna till deras öde eller göra något för att skydda norra flanken. Amiralen Nimitz bestämde sig den 17 maj att formera en nordlig styrka¹²³. Befälet över alla de allierade styrkorna i detta område uppdrogs den 21 maj åt konteramiral Theobald. Den honom underställda styrkan, Task Force 8, bestod av en huvudstridsstyrka, en sjöspaningsstyrka, en flygspaningsstyrka, en flygattackstyrka, en jagarstyrka och en ubåtsstyrka. Dessa enheter utgrupperades på de positioner som bedömdes som gynnsammast, som t.ex. flygplatserna vid Dutch Harbour, Kodiak, Cold Bay och Umnak.¹²⁴

Förutom att Nimitz hade fördelen med att veta vissa delar av Yamamotos plan så hade hans styrka ett kortare avstånd från basen (Pearl Harbour) till stridsområdet. En annan stor fördel för amerikanerna var själva ön Midway. Ön kunde ta mer plan än ett hangarfartyg och det fanns två bra spaningsradar installerade samt att den dessutom var osänkbar. Några av de deltagande fartygen i styrkan hade också radar av olika kvalitet. Omständigheterna under

¹²⁰ Jurgen Rohwar; Hans-Adolf Jacobsen (1960): *De stora vändpunktsslagen*, s. 180.

¹²¹ Samuel Eliot Morison (1949): *Coral Sea, Midway and Submarine Actions, May 1942-August 1942*, s. 82.

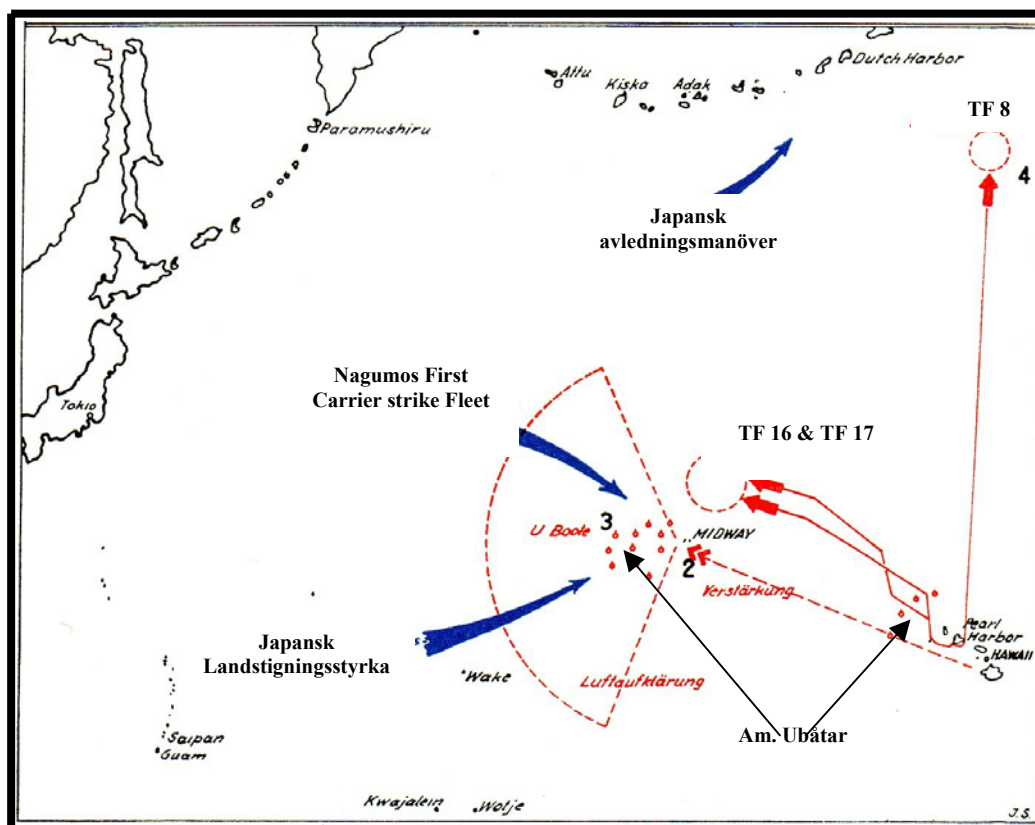
¹²² Jurgen Rohwar; Hans-Adolf Jacobsen (1960): *De stora vändpunktsslagen*, s. 183.

¹²³ Samuel Eliot Morison (1949): *Coral Sea, Midway and Submarine Actions, May 1942-August 1942*, s. 83.

¹²⁴ Jurgen Rohwar; Hans-Adolf Jacobsen (1960): *De stora vändpunktsslagen*, s. 183.

detta slag visade sig dock att radar till sjöss hade väldigt liten påverkan för utgången av slaget¹²⁵.

Operationsplanen som amiral Nimitz gav ut till alla styrkechefer den 27 maj var inte för svaghjärtade. Han räknade med att fienden var vida överlägsen i antalet stridskrafter och att de kommer att genomföra en fullskalig attack mot Midway för att snabbt ockupera ön. Deras ubåtar skulle spana och anfälla amerikanska styrkor ca 200 miles väst om Oahu samt att deras flyg samt slagskepp skulle försöka hitta och förinta amerikanska ytstridsfartyg och att huvudmålet för dem var att sänka våra hangarfartyg. Amiral Nimitz order till hans två chefer på hangarfartygsstyrkorna, Fletcher och Spruance, var att hålla Midway samt "tilldela maximal skada på fienden genom kraftig utnötningstaktik" som i sjötermer på den tiden avsågs flyganfall mot fiendens skepp.

Figur 5. Amerikansk planering från en förtydliggjord översiktskarta.¹²⁶

Han beordrade dem att inta utgångslägen nordost om Midway, bortom räckvidd för den närmande fienden. Nimitz förväntade att flyget på Midway, som klarade 700 miles, skulle lokalisera de japanska hangarfartygen innan

¹²⁵ Samuel Eliot Morison (1949): *Coral Sea, Midway and Submarine Actions, May 1942-August 1942*, s. 83.

¹²⁶ Jurgen Rohwar; Hans-Adolf Jacobsen (1960): *De stora vändpunktsslagen*, kartbilaga 19.

närvaron av deras egna hangarfartyg skulle upptäckas. Till denna order utgav han även ett speciellt brev till vardera styrkechef dvs.

*Letter of Instructions:*¹²⁷

In carrying out the task assigned...you will be governed by the principle of calculated risk, which you shall interpret to mean the avoidance of exposure of your force to attack by superior enemy forces without good prospect of inflicting, as result of such exposure, greater damage on the enemy.

Fletcher och Spruance var således beordrade att anfälla bara om de hade en mycket god chans att tillfoga fienden stor skada i förhållande till egen risktagning.

Nimitz hade innan operationens start klagjort för sina respektive taktiska chefer att även om han hade det operativa ansvaret så skulle han inte lägga sig i genomförandet såvida om han själv upptäckte att de kom på avvägar.¹²⁸

På Midway trängdes flygplanen på startbanorna, och Catalinaplanen utsträckte sitt spaningsområde till 1100 km. Fastän patrulleringarna skulle bli av avgörande betydelse för de amerikanska hangarfartygen, när det gällde att upptäcka den fientliga armadan, blev Midways försvarare förvarnade av Nimitz om att de inte kunde räkna med någon hjälp i gengäld. Midway var lämnad åt sig själv. Vad som än hände måste hangarfartygen hållas undangömda tills Nagumos First Carrier Striking Force gick i fällan. För att få ut mesta möjliga effekt av flyget på Midway var, enligt Nimitz, att ingripa snabbt och tidigt mot de japanska hangarfartygen innan deras flyg var i luften. Nimitz beordrade därför befälhavaren på Midway att jaktflyget skulle prioritera skyddet av bombflyget istället för försvaret av ön. Luftskyddet på Midway skulle således endast hanteras av de luftvärnskanoner som fanns på Midway.

Det var en enkel fälla som Nimitz hade tänkt ut: medan flygplan från Nagumos fyra hangarfartyg var borta för att anfälla Midway skulle plan från de tre amerikanska hangarfartygen svepa in och låta förödelsen gå ut över fiendens fyra hangarfartyg istället. Planen byggde på överraskning och fart med en väl kalkylerad risktagning. Om Spruance och Fletcher skulle misslyckas och deras hangarfartyg gå under så skulle hela Stilla havet och den amerikanska ostkusten stå öppen för japanerna.

3.4 Genomförande av operationen

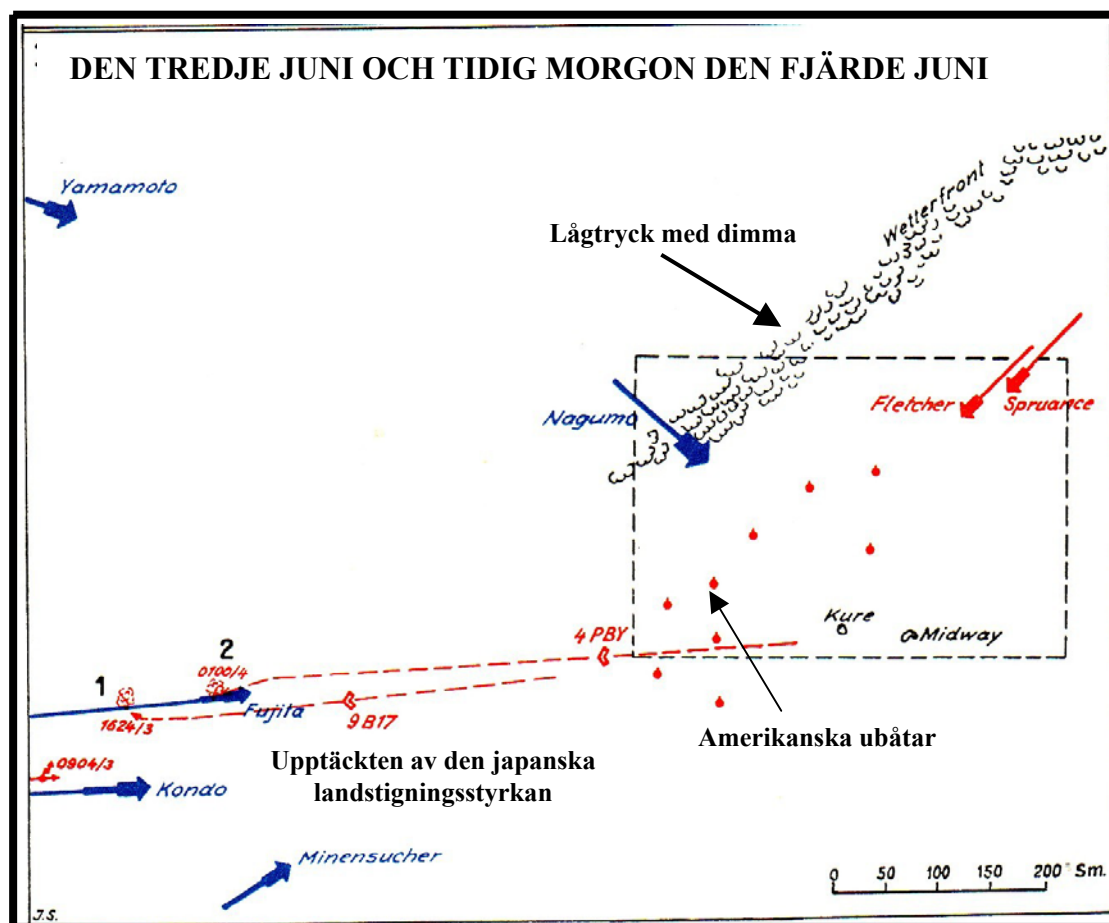
Den tredje juni, dagen efter att de tre amerikanska hangarfartygen var på plats, upptäckte luftspaningen från Midway den långsamma landstigningsstyrkan 600 miles väst om Midway.

¹²⁷ Samuel Eliot Morison (1949): *Coral Sea, Midway and Submarine Actions, May 1942-August 1942*, s. 84.

¹²⁸ William Morrow (1985): *“And I Was There”*, s. 438.

Ett område med dimma och dålig sikt befann sig då samtidigt 300-400 miles nordväst om Midway. Denna väderlek var inte ovanlig så här års och medförde att de amerikanska spaningsplanen inte skulle kunna hinna upptäcka den japanska hangarfartygsstyrkan innan den var inom räckvidd för en flygattack mot Midway. Fördelen för amerikanerna var att vädret försvårade för de japanska flygarna att verka under natten då det krävdes stor skicklighet att navigera.¹²⁹

Stora hål i det sökmönster som japanska spaningsflyget utförde medförde att de amerikanska hangarfartygen oupptäckta kunde närma sig från nordväst. Dessutom hade de japanska ubåtar som skulle sätta upp de två spaningslinjerna mellan Pearl Harbour och Midway blivit försenade och när de väl var på plats den 30 maj så hade de amerikanska hangarfartygen redan passerat. Därför var både Yamamoto och Nagumo helt övertygade om att den amerikanska Stillahavsflottan inte befann sig i området.¹³⁰

Figur 6. Förtydliggjord bild av inledningen av slaget.¹³¹

¹²⁹ Walter Karig; Eric Purdon (1947): *Battle Report Pacific War: Middle Phase*, Rinehart and Company, Inc, s. 30.

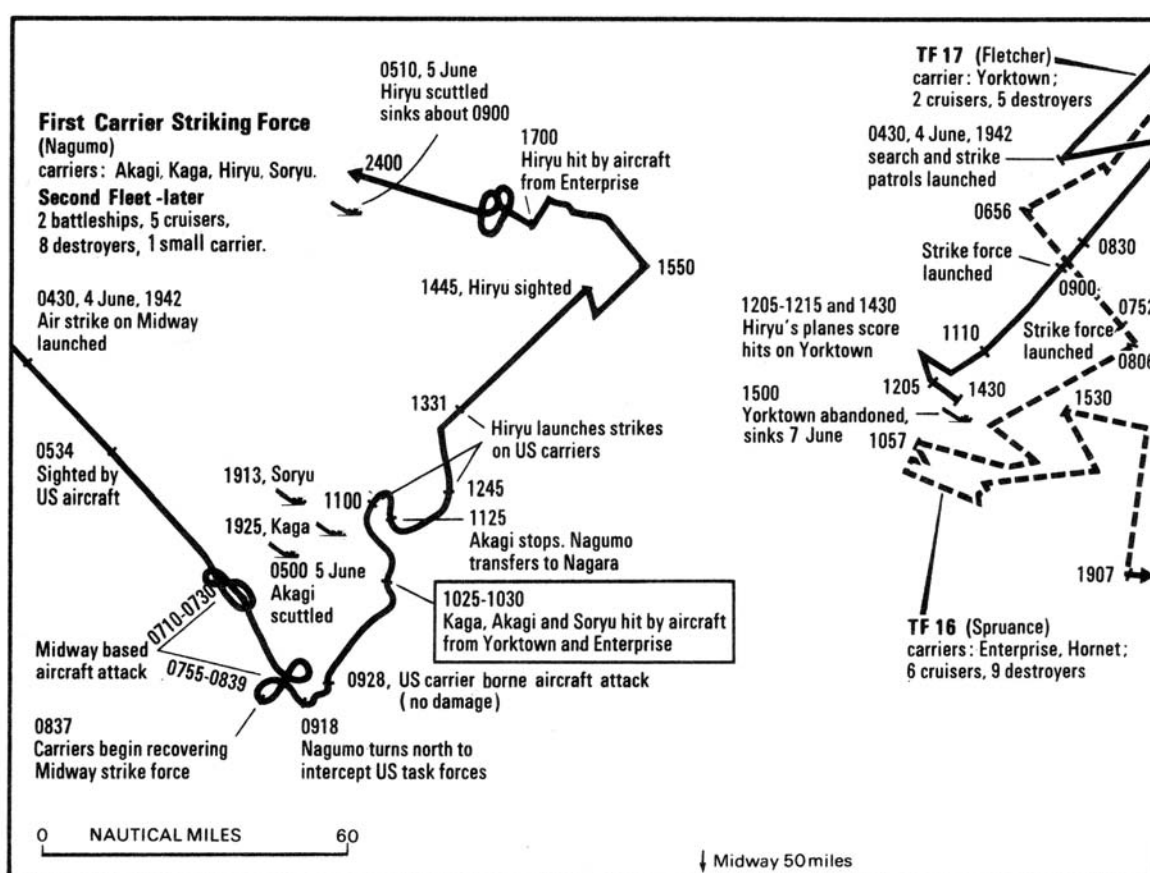
¹³⁰ Edwin P Hoyt (1970): "How they won the war in the Pacific", s. 95.

¹³¹ Jurgen Rohwar; Hans-Adolf Jacobsen (1960): *De stora vändpunktsslagen*, kartbilaga 21.

Självförtroendet byggdes sakta upp i Stillahavsflottans högkvarter på kvällen den tredje juni och Nimitz signalerade till sina befälhavare:

*The situation is developing as expected. Carriers, our most important objective, should soon be located. Tomorrow may be the day you can give them the works.*¹³²

Tidigt den fjärde juni startade Nagumo den första attacken mot Midway med 108 flygplan. Den första attacken gjorde mycket skada på installationer på Midway med få japanska förluster. Nagumo beslöt att fortsätta attacken mot Midway då hans hangarfartyg fortfarande var attackerad av de bombplan som var stationerade på Midway.¹³³

The U.S. Pacific Fleet's Victory

Figur 7. Slagets genomförande.¹³⁴

Nagumo beordrade därför att de kvarvarande flygplanen, som var beredda för attackera eventuella krigsfartyg i området, att ombestycka från torpeder till bomber då inga fiendliga stridsfartyg hade upptäckts i området. Kort därefter inrapporterades att en grupp av amerikanska fartyg befann sig 200 miles bort.

¹³² William Morrow (1985): "And I Was There", s. 437.

¹³³ Jurgen Rohwar; Hans-Adolf Jacobsen (1960): *De stora vändpunktsslagen*, s. 187.

¹³⁴ William Morrow (1985): *And I Was There*, 1985, kartbilaga s. 494.

Rapporten sa dessutom att gruppen endast bestod av kryssare och jagare. Men klockan 0820 inkom en mer precis rapport som berättade att fartygsgruppen även bestod av ett hangarfartyg (Yorktown). Detta var en mycket besvärlig situation för amiral Nagumo. De flesta av hans flyg på däck var nu ombestyckade med splitterbomber och de flesta jaktflygplanen var ute på patrullering. Han var även tvungen att ta hänsyn till de snart återkommande flygplanen som var på väg hem efter den första attacken mot Midway. Nagumo ändrade kurs till nord-väst och undkom därmed den första vågen av amerikanska störtbombare.¹³⁵

De efterföljande tre anfallsvågorna, med relativt långsamma amerikanska störtbombare, som kom mellan klockan 0930 och 1024 från de amerikanska hangarfartygen var till största del nedskjutna av japanskt jaktflyg och luftvärnskanoner. Vid denna stund kände japanerna en viss segervittring. Men två minuter senare svepte 37 störtbombare från *Enterprise* ned från 19000 fots höjd. Detta var oväntat och de mötte knappt något motstånd då det japanska jaktflyget ej kunde stiga så snabbt för att kunna möta motståndet.

Hangarfartyget *Agaki*, Nagumos flaggskepp, var träffad av flera amerikanska bomber som även utlöste de japanska bomber och torpeder som stod på däck för ombestyckning. *Agakis* besättning var tvungen att överge fartyget. Hangarfartyget *Kaga* var träffad på bryggan och stod i lågor från för till akter. *Kaga* sjönk sedan senare på kvällen samma dag.¹³⁶

Hangarfartyget *Soryu* blev träffad av tre halvtons bomber som kom från amerikanska störtbombare tillhörande *Yorktown* som nu hade inträtt i striden. Den enda nu fortfarande intakta japanska hangarfartyget *Hiryu*, slog omedelbart tillbaka mot *Yorktown* som blev så illa träffad att de senare var tvungna att evakuera henne. Men amerikanska störtbombare fångade senare på eftermiddagen upp *Hiryu* och träffade henne så svårt att hon dagen efter, den femte juni, klockan 0900 sjönk.¹³⁷

3.5 Efterspelet

Amiral Yamamotos första reaktion på nyheten om katastrofen var att samla ihop slagskeppen, samt de två lätta hangarfartygen som opererade från Aleuterna, för att gripa möjligheten och genom ett ”gammaldags” sjöslag besegra amerikanerna. Men efterföljande nyheter om förlusten av *Hiryu* samt de sorgliga rapporterna från Nagumo fick Yamamoto att ändra sig. Han bestämde sig senare, tidigt på morgonen, den femte juni, för att ge upp anfallet mot Midway.

¹³⁵ Samuel Eliot Morison (1949): *Coral Sea, Midway and Submarine Actions, May 1942-August 1942*, s. 107.

¹³⁶ Jurgen Rohwar; Hans-Adolf Jacobsen (1960): *De stora vändpunktslagen*, s. 191.

¹³⁷ Samuel Eliot Morison (1949): *Coral Sea, Midway and Submarine Actions, May 1942-August 1942*, s. 124.

Yamamoto försökte dock en sista gång att lura amerikanerna i en fälla genom att dra sig västvärt men gäckades av den djärvhet och försiktighet som amiral Spruance framförde sina hangarfartyg på i detta kritiska slag. Underrättelserna som kom fram till Yamamoto var fortfarande väldigt oklara. Den amerikanska styrkans storlek var, enligt rapporter, att den bestod av minst tre hangarfartyg.

Klockan 1915 den fjärde juni fick Yamamoto reda på att den amerikanska styrkan satt ostlig kurs. Den japanska styrkans chanser att fånga in amerikanska styrkan i ett nattligt slag minskade drastiskt. Medan timmarna gick blev det klart att den amerikanska styrkan tog ut avståndet från japanska styrkan. Dessutom kunde inte de beordrade japanska kryssarna påbörja sina beskjutningar mot Midway förrän klockan 0300 på morgonen den 6 juni, då de var inom skjutavstånd. Klockan 0400 när gryningen kom så skulle samtliga japanska krigsfartyg vara ytterst sårbara mot amerikanskt flyg, både från Midway och den åter annalkande amerikanska hangarfartygsstyrkan. Det var med stor motvillighet som amiral Yamamoto den femte juni klockan 0255 signalerade till styrkan att operationen mot Midway var inställd och kurs skulle sättas för att inte hamna inom räckvidd för amerikanskt flyg.¹³⁸

Sammanfattningsvis för japanerna så hade operationerna under juni månad varit ett enormt bakslag. Förutom förlusten av Midway så hade de förlorat fyra hangarfartyg samt 330 flygplan när amerikanerna endast förlorat ett hangarfartyg och 150 flygplan. De amerikanska störtbombarna hade varit huvudvapnet under slaget. I kontrast så var över 90 procent av de amerikanska torped-bombflyget nedskjutet och de stora B 17 planen från armén hade visat sig vara mycket ineffektiva mot fartyg. Ledningsmässigt visade det sig att Nimitz, som operativ chef i land, hade god överblick över situationen i jämförelse med Yamamoto.

Av de japanska problemen fanns det mycket brister på taktisk nivå. De hade misslyckats med deras taktik för att spana efter fartyg, brist på flygskydd på höga höjder, slå med alla flyg från alla hangarfartyg samtidigt innebärande att de var utan skydd när sedan alla skulle landa och ombestycka. De flesta av de japanska felen låg dock i deras övertro på sig själva efter de av kriget inledningsvis stora framgångarna¹³⁹.

Efter förlusten av de fyra hangarfartygen och deras vältränade piloter försökte Yamamoto flera gånger lura till sig de amerikanska styrkorna men utan framgång. Dessa återstående skepp kunde nu bara verka i områden där deras egna landbaserade flyg kunde ge skydd. Det efterföljande slaget i Guadalcanal, som också blev en japansk förlust, var principiellt p.g.a. avsaknaden av japansk kontroll i luften. Slaget om Midway gav amerikanerna ett ovärderligt andrum tills deras nya hangarfartyg av *Essex* klass var färdigt. Således går det att säga att Midway var den omslagspunkt där japanernas framgångar var till ända och Japans öde nu var beseglat.¹⁴⁰

¹³⁸ Jurgen Rohwar; Hans-Adolf Jacobsen (1960): *De stora vändpunktslagen*, s. 194.

¹³⁹ Liddell B.H. Hart (1971) : *History of the Second World War*, s. 353.

¹⁴⁰ Ibid, s. 353.

4 Analys

Erfarenheter är av ringa värde, om man inte analyserar dem

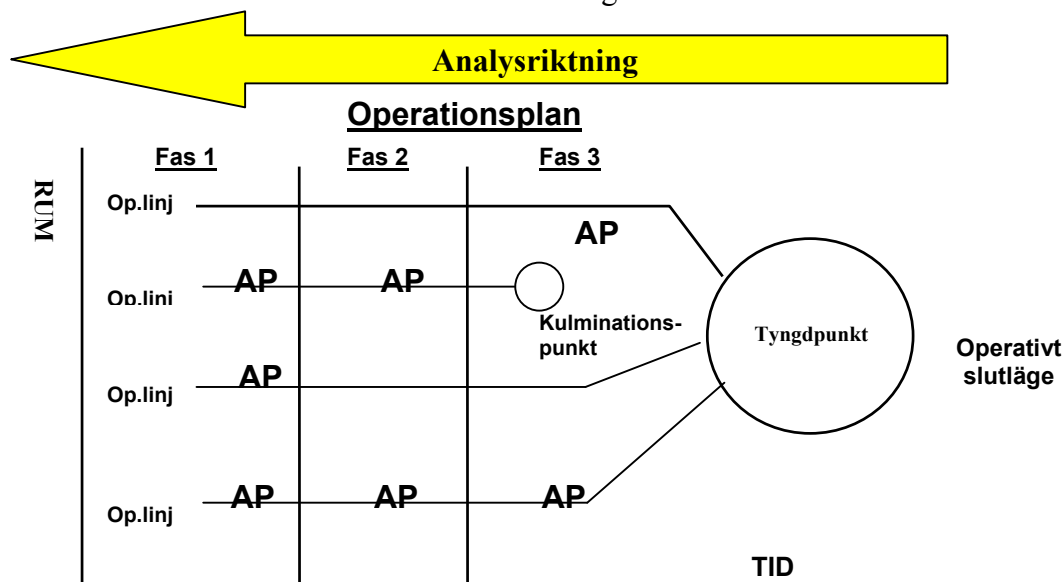
Fredrik den Store

4.1 Inledning

Under detta analyskapitel ska jag systematisera innehållet i texterna och med hjälp av min inledande preciserade fråga därefter analysera textmaterialet för att slutligen komma fram till det övergripande forskningsproblemet.¹⁴¹

Finns det kopplingar mellan de operativa grundbegreppen, beskrivna i GOP, och slaget vid Midways planering, genomförande och utgång?

Jag har valt att använda en omvänd analysmetod, den s.k. Debruillemetoden¹⁴². Den går ut på att först klarlägga vilket slutläge som eftersträvas och därefter gå bakåt i modellen. Med detta sätt blir det lättare att förstå sammanhanget, enklare att finna begreppen och ger en uppfattning om tidsaspekterna för operationens genomförande. Efter analys ska jag använda nedanstående modell till att visa mitt sammanställda slutresultat i bilaga 1.

Figur 8. Förklaring till centrala begrepps sammanhang.¹⁴³

¹⁴¹ Peter Esaiasson, Mikael Gilljam, Henrik Oscarsson, Lena Wängnerud (2002): "Metodpraktikan", s. 238.

¹⁴² En fransk metod som kallas MARS och bär upphovsmannens namn.

¹⁴³ Försvarshögskolan (2003): "Handbok Operativ Planering", s. 10.

Det operativa slutläget för japanerna var att den amerikanska Stillahavsflottan skulle vara utplånad. Midway var bara ett bete för att locka ut amerikanerna och en framtida flygbas när hela västra Stilla havet var ”säkrat”. Denna operation låg helt i enlighet med den japanska militära strategin att konsolidera sitt nya imperium bakom en barriär av baser innan Förenta staterna återuppbyggt en ny Stillahavsflotta.

Amerikanarnas operativa slutläge var att Midway fortfarande var i amerikansk besittning samt att maximal skada var tillfogad de japanska styrkorna. Detta enligt den order som Nimitz gav till sin taktiske chef innan losskastning:

Hold Midway and inflict maximum damage on the enemy by strong attrition tactics.

Att slutläget beskrivits så generellt beror på att inte begränsa taktisk chefs metod att lösa uppdraget i operationsområdet.

4.2 Tyngdpunkt - Centre of Gravity

Det jag ska analysera under detta avsnitt är amerikanarnas egen tyngdpunkt samt vad de ansåg vara japanernas tyngdpunkt.

Den 16 maj var Nimitz säker på att japanerna planerade en större offensiv mot centrala eller norra delen av Stilla havet. Han misstänkte en attack riktad mot Midway och en raid mot ön Oahu omkring den första veckan i juni. Nimitz styrka var nu nere på endast tre hangarfartyg assisterande av några gammaldags slagskepp, kryssare och jagare.¹⁴⁴ I detta skede finns två alternativa egna tyngdpunkter nämligen den oförsvarade amerikanska västkusten eller Pearl Harbour.

Amiral Ernest J. King, chefen för den marina operationsledningen i Washington, menade vid detta läge att om de kvarvarande styrkorna vid Pearl Harbour skulle gå förlorade så skulle det inte finnas något försvar kvar för den amerikanska västkusten.¹⁴⁵

Dessutom om de underrättelser, som så framgångsrikt hade blivit dechiffrerade skulle visa sig vara fel, så fanns det inget försvar kvar för den för amerikanerna så viktiga stödjepunkten Pearl Harbour, om nu den amerikanska huvudstyrkan skulle gå mot Midway.

Dilemmat för Nimitz vid denna tidpunkt var att identifiera sin egen tyngdpunkt och därefter prioritera vad och hur den skall skyddas. Japan hade i början på 1942 ett starkt grepp om sydasiatiska arkipelagen och var på god väg att erövra hela västra Stilla havet. Att förlora de sista utposterna i Stilla havet skulle vara ett enormt avbräck för USA. Att operera långt från hemmabasen utan

¹⁴⁴ Edwin P Hoyt (1970): “How they won the war in the Pacific”, s. 88.

¹⁴⁵ Ibid, s. 88.

stödjepunkter skulle bli mycket svårt samtidigt som de viktiga förbindelsevägarna mellan USA och Australien nästintill skulle upphöra.

I mitten på maj 1942 sammanfattade Nimitz med stab följande troliga japanska handlingsalternativ:

*The enemy knows our building program, and that in time, our forces will be sufficiently strong to take the offensive. He further knows our defenses are inadequate now, but gradually being strengthened. Hence, from the time factor alone, such operation should be conducted at the earliest possible time. While he is "extended", he is able to assemble a considerable force, as most of the occupied territory is unable to make any real effort. He knows that Australia is being heavily reinforced from the United States and would undoubtedly desire to cut the supply line. But he may also consider Midway to be just another Wake and Alaska, undefended. Regardless of our ideas of this strategic possibilities, the purpose here is to discuss immediate possibilities.*¹⁴⁶

Handlingsalternativen för Nimitz beroende på vald egen tyngdpunkt ser ut som följande:

- Skydda sin egen styrka genom att undandra sig strid, d.v.s. fleet in being,¹⁴⁷ i väntan på förstärkningar.
- Skydda sin egen huvudbas, d.v.s. Pearl Harbour.
- Nyttja uppkomna fördelar för att med kalkylerad risk ta initiativet och agera offensivt. Därmed riskeras både bas och styrka på ett bräde.

Både amiral King och Nimitz hade tidigt beräknat att fiendens plan till stor del var ett försök att fånga in och förgöra en större del av den amerikanska flottan. Detta medförde att Nimitz komponerade sin huvudstyrka utan långsamma åldriga slagskepp då detta begränsade handlingsfriheten samt att det band upp en del av det viktiga flygskyddet¹⁴⁸. Detta var ett trendbrott mot tidigare tradition att alltid fokusera på slagskeppen i centrum. Sex månader efter Pearl Harbour hade hangarfartygen övertagit slagskeppens roll som huvudvapen. Detta hade Yamamoto ännu inte övervägt trots att han var en mästare och förespråkare av nyttjandet av fartygsbaserat flyg¹⁴⁹.

Den 7 maj 1942 drabbades amerikanska och japanska hangarfartygsstyrkor för första gången i krigshistorien samman i Korallhavet. Även om japanerna här behöll slagfältet och bokade sig för den taktiska segern så stod amerikanerna som strategiska segrare. Deras resultat tvingade japanerna att uppskjuta Port Moresby operationen, som de sedan efter Midwayslaget fann skäl att helt

¹⁴⁶ Edwin P Hoyt (1970): "How they won the war in the Pacific", s. 88.

¹⁴⁷ "Fleet in being" är en flotta som har frihet, förmåga och vilja att operera mot en överlägsen motståndare. Genom att undandra sig fiendens huvudstyrka engageras en del av motståndarens flotta och han tvingas att kraftsplittra och därmed binda upp mycket resurser.

¹⁴⁸ Gordon W Prange (1982): "Miracle at Midway", s. 59.

¹⁴⁹ Ibid, s. 59.

uppge.¹⁵⁰ Detta slag, som ägde rum månaden tidigare än slaget vid Midway, visade vilken styrka och potential dessa hangarfartyg hade och låg till grund att dessa fartyg omvärderades av amerikanerna till att nu bli flottans huvudvapen. Den dominerande japanska uppfattningen ansåg dock fortfarande att hangarfartygen skulle sättas in främst så att flygplanen så tidigt som möjligt skulle engagera fienden, men ett avgörande skulle ske först när slagskeppen sattes in¹⁵¹.

Att amiral Nimitz insåg att en förlust av egna huvudstyrkan skulle innebära en enormt bakslag för hela den amerikanska närvaron i Stilla havet går att utläsa från de direktiv och order som ges ut innan operation.

För det första ses alla i operationen deltagande amerikanska styrkorna som stödande till hangarfartygsstyrkan utan att själva räkna med någon form av understöd eller hjälp. Detta går speciellt att utläsa utav de direktiv som befälhavaren på Midway fick strax innan slagets början. Befälhavaren hade till uppgift att tidigt finna de japanska hangarfartygen och sätta in de bombplan som var stationerade på ön. Jaktplanen på ön skulle prioritera skydd av bombplan och ej försvaret av ön. Midway var därmed helt lämnat åt sitt öde utan något helst understöd.

För det andra kan jag utläsa från Nimitz order och speciella brev, *Letter of Instructions*, som gavs till sina befälhavare på hangarfartygen innan operationen att de ska agera med en väl kalkylerad risktagning och endast attackera vid goda chanser till framgång. Med detta visar Nimitz tydligt vad som är amerikanernas tyngdpunkt vid denna operation och hur han har tänkt sig att skydda den.

Det gällde för amerikanerna att skydda sin egen hangarfartygsstyrka, d.v.s. den egna operativa tyngdpunkten, för att samtidigt kunna slå mot fiendens hangarfartygsstyrka som då var japanernas operativa tyngdpunkt.

Som amerikanerna väl kände till så led Japan av brist på råvaror och möjligheterna att ersätta hangarfartygen med nya fartyg var minimal inom överskådlig tid.¹⁵²

Slaget i Korallhavet hade visat prov på flygets styrka och nu blivit ett huvudvapen för amerikanerna. Därför insåg amiral Nimitz faran med de många japanska hangarfartygen. Genom att krossa flygplattformarna för fienden skulle lokalt herravälde i luften kunna uppnås och därmed goda möjligheter att även slå ut de japanska slagskeppen.

Utav de dechiffrerade meddelandena lyckades amerikanerna klara ut japanernas tre huvudanfallsriktningar varav deras inledande anfall av

¹⁵⁰ Jurgen Rohwar; Hans-Adolf Jacobsen (1960): *De stora vändpunktsslagen under andra världskriget*, s. 180.

¹⁵¹ Nils Marius Rekkedal (2002): ”*Modern krigskonst- Militärmakt i förändring*”, s. 270.

¹⁵² Jurgen Rohwar; Hans-Adolf Jacobsen (1960): *De stora vändpunktsslagen*, s. 199.

hangarfartygen skulle komma från nordväst. Nimitz ansåg att denna japanska styrka var den farligaste och blev därför föremål för amerikanarnas spanings- och anfallsinriktning.

Genom att allvarligt skada eller förinta den japanska hangarfartygsstyrkan skulle Nimitz få herravälde i luften och därmed utgöra ett sådant hot mot den kvarvarande japanska sjöstyrkan så att den japanska befälhavaren insåg dessa ofördelaktiga odds och retirerade.

Amiral Spruance, befälhavaren för de amerikanska hangarfartygen, insåg efter slaget mot den japanska hangarfartygsstyrkan att de nu hade övertaget mot de japanska slagskeppen. Övertaget var störst dagtid då sikten var god och flyget kunde användas mest effektivt. Under natten tog Spruance ut avståndet till slagskeppen med hjälp utav hangarfartygens goda fartegenskaper för att strax innan gryningen åter vända västvärt för att återuppta striden. Yamamoto kunde inte låta fler fartyg gå under utan vände under natten om till västlig kurs.

Att slå ut de japanska hangarfartygen var således den japanska operativa tyngdpunkten och det som amiral Nimitz kraftsamlade emot. Hangarfartygen var mycket svårare att ersätta till skillnad från det japanska flyget och ett mål som vid utslagning gav dubbel effekt, d.v.s. flyget blev av med sin landningsbana.

4.3 Avgörande punkter - Decisive Points

Som jag beskrivit tidigare i teoridelen hålls varje tyngdpunkt upp av flera avgörande punkter. Genom att förstöra en eller flera punkter kan man få tyngdpunkten att rasa och därmed uppnå sitt syfte. Om vi nu finner att japanernas tyngdpunkt var deras hangarfartyg, vad är det då som kan få amerikanerna att rubba denna tyngdpunkt.

Det som jag anser vara viktigast och direkt avgörande är underrättelse. Att förneka japanerna underrättelse om amerikanarnas planer, positioner och sammansättningar för att samtidigt kunna erhålla densamma information om japanerna.

Den amerikanska underrättelsetjänsten med dess signalspaning var en av de väsentligaste bidragande faktorerna till segern. Underrättelsetjänsten försedde i rätt tid den operativa ledningen med det underlag, denne behövde, i fråga om japanernas avsikter för att kunna parera och ripostera den.¹⁵³ Med detta försvann också japanernas möjlighet till överraskning som var en av de viktigaste betingelserna för att hela deras operation skulle kunna genomföras med framgång. Amiral Nimitz fick möjligheten att beslutsamt koncentrera sina svaga krafter till rätt punkt i rätt tid.

¹⁵³ Jurgen Rohwar; Hans-Adolf Jacobsen (1960): *De stora vändpunktsslagen*, s. 197.

Spaning som genomfördes utav ubåtar, flyg stationerat på Midway samt hangarfartygsbaserat flyg bidrog också till den helhetsbild som utgjorde grunden för avgörande amerikanska beslut. Amerikanerna utnyttjade de vunna erfarenheterna från slaget i Korallhavet att inte vara rädd för att t.o.m. sätta in delar av sina attackflygdivisioner för att skapa ett tillräckligt finmaskigt spaningsnät¹⁵⁴. Dessutom placerade Nimitz många långräckviddiga plan på Midway för att på ett tidigt stadium ge god förvarning.

Förutom den viktiga underrättelsen så var förmågan att försvara och engagera de japanska styrkorna när de anföll Midway mycket viktigt. Genom att binda upp det japanska flyget gavs möjligheten för ett överraskande anfall från de amerikanska hangarfartygen.

Slutligen är en avgörande punkt förmågan att på kort tid kunna samla ihop en styrka och oupptäckt kunna ta sig till en fördelaktig position i förhållande till den annalkande japanska styrkan.

4.4 Direkt och indirekt metod - Direct and Indirect Approach

Den direkta metoden innehåller ett linjärt, oavbrutet närmande mot motståndarens tyngdpunkt, ofta passerande en väg av kritiska avgörande punkter. Denna väg kan gå via motståndarens styrka för att nå hans tyngdpunkt.

För amerikanerna, som var styrkemässigt underlägsna, var det mycket viktigt att undvika upptäckt och med överraskning slå direkt mot japanernas hangarfartyg som i detta fall var deras tyngdpunkt. På detta sätt att närma sig undvek amerikanerna de japanska ubåtarna, spaningsflyget samt de övriga japanska stridsgrupperna för att direkt anfälla tyngdpunkten. Detta mycket tack vare att man kände till japanernas tre huvudanfallsriktningar.

Den indirekta metoden försöker utnyttja motståndarens svagheter och samtidigt undvika deras styrkor. Centralt för den indirekta metoden är att manövrera, både i en fysisk och i en psykisk dimension, så att en så ofördelaktig situation som möjligt skapas för motståndaren, en förskjutning av styrkeförhållandena till egen fördel. Den indirekta metoden var mycket avgörande vid detta slag då amerikanerna hade lyckats dechiffrera den japanska radiotrafiken. Efter Pearl Harbour hade amerikanerna med hjälp av elektronisk räkneapparatur enligt ”Magiska –metoden” lyckats bryta inte bara japanernas diplomatiska kod utan även den japanska marinens radiosignalkod¹⁵⁵. Den amerikanska underrättelsetjänsten i Pearl Harbour kunde sedan lista ut de tre japanska huvudanfallsriktningarna och deras syften för att därefter planera sina motdrag.

¹⁵⁴ Jurgen Rohwar; Hans-Adolf Jacobsen (1960): *De stora vändpunktsslagen*, s. 198.

¹⁵⁵ Ibid, s. 179.

4.5 Operativa linjer - Lines of Operation

Nimitz som var underlägsen i styrka insåg tidigt att hans enda chans till framgång var att kraftsamla sina styrkor rätt i tid och rum för att med överraskning slå mot japanernas hangarfartygsstyrka. En väl genomförd samordning av operationslinjerna var en förutsättning för att maximal effekt skulle erhållas av eld och tempo så att japanernas sammanhållande faktorer förstördes. Nimitz styrka opererade på sina inre linjer då operationen utgick från Midway som var amerikanarnas centrala punkt. Från Midway skulle operationen initieras med spaning, anfall och försvar, d.v.s. tidigt engagera fienden. Dessa inre linjer var till stor fördel för amerikanerna för då anfallet hade startat kunde de överraskande växla kraftsamlingsriktning snabbare än motståndaren som endast kunde slå från ett håll. På detta sätt att använda sig av de inre linjerna åstadkom Nimitz inte lokal överlägsenhet men i varje fall jämbördigt motstånd mot en redan överlägsen japansk styrka. I praktiken var detta bara möjligt om man lyckades bedöma egna och fiendernas styrka rätt i både tid och rum. I och med att de goda underrättelserna så kunde detta bli till en reell möjlighet för de underlägsna amerikanerna.

Från operationsplanen går det att urskilja fem stycken operationslinjer där Nimitz avsikt var att koncentrera två av dem i tid och rum för att samtidigt slå mot fienden. Operationslinjerna härstammade och bestod av Midway, TF 16 och 17, TF 8, ubåtarna samt underrättelsetjänsten på Pearl Harbour. Midway med TF 16 och 17 var sålunda de styrkor som Nimitz ansåg att kraftsamla mot de japanska hangarfartygen. Trots att amerikanarnas sambandsmedel var överlägsen den japanska var det mycket svårt att samordna alla styrkor samtidigt. Det var med svårighet sambandet mellan Midway och amerikanska hangarfartyg kunde verka. Dessutom var radiotystnad beordrad för att inte avslöja sina positioner, detta gällde både för de japanska som de amerikanska styrkorna.

Den japanske befälhavaren, Yamamoto, använde sig helt av de yttre linjerna. Detta skulle visa sig vara mycket ödesdigert då hans beslut byggde på felaktiga underrättelserapporter och senare ett bristfälligt flygspaningssystem. Avsikten var att locka ut och omringa den amerikanska Stillahavsflottan för att därefter kraftsamla sina resurser och utplåna densamme. Då Yamamoto var övertygad om att inga amerikanska hangarfartyg skulle dyka upp i operationsområdet som kunde hota hans egna så delade han upp sin styrka i tio grupper som var hundratals kilometer ifrån varandra.

4.6 Kulminationspunkt - Culmination

För Nimitz var det oerhört svårt att identifiera sin egen och motståndarens kulminationspunkt. Det gällde att uppnå ett avgörande innan den egna kulminationspunkten inträdde. Genom att kraftsamla styrkan och överraskande slå ut de japanska hangarfartygen skulle herraväldet i luften säkras. Därefter

var syftet att inte hamna i duellsituation med de japanska slagskeppen utan istället nyttja övertaget i luften och genomföra utnötning av den japanska styrkan.

Amiral Spruance, taktisk chef till sjöss för TF 16 och 17, insåg vid kvällstid den 6 juni att deras kulminationspunkt nästan var nådd. Hans piloter var helt utmattade efter tre dagars flygande och stridande. Han hade bara fyra jagare till skydd för hangarfartygen och bränslet började att ta slut då det var hela 7 dagar sedan de sist bunkrade. Positionen var över 400 miles väst om Midway och risken för ett bakhåll från japanska ubåtar, slagskeppsstyrkan eller de på ön Wake baserade japanska bombplanen var överhängande.¹⁵⁶

Detta var ett mycket skickligt övervägande av amiral Spruance då Yamamoto febrilt försökte att lura amerikanerna i en fälla. Yamamoto hade nu samlat styrkan för att med de båda skadade kryssarna *Mogami och Mikuma* som bete locka de amerikanska hangarfartygen i fällan. Detta skulle antingen ske genom anfall med slagskepp eller om de i sitt förföljande hamnade inom räckvidd för de Wake baserade japanska bombplanen. Spruance insåg nu att förmågan att med framgång fortsätta operationen var liten och att risken stor att fortsatt offensivt agerande skulle snabbt kunna skifta till motståndarens fördel. Därför beordrade amiral Spruance, kvällen den 6 juni, styrkan att sätta kurs ost. Amiral Spruance hade därmed insett kulminationspunkten som innan slaget skulle varit helt omöjlig att förutspå. Det var mycket möjligt att Spruance redan passerat kulminationspunkten och nu agerade offensivt något blind av sin egen framgång. Risken är stor att efter framgång få en övertro på egen kapacitet och därmed ta onödiga risker. Detta är en erfarenhet som japanerna tydligt fick känna på efter slaget vid Midway.

4.7 Manöver - Manoeuvre

Nimitz använde i slaget manöver i avsikt att nyttja de värdefulla underrättelserna. Genom att söka uppnå en sådan fördelaktig position i förhållande till japanerna varifrån deras styrka kunde hotas och amerikanarnas styrka anbringas med största möjliga effekt.

Manövern som genomfördes med TF 16 och 17 riktades direkt mot motståndarens tyngdpunkt, d.v.s. japanernas hangarfartygsstyrka. Amerikanarnas svagare styrka kunde därmed genom manöver skaffa sig ett lokalt övertag. Denna manöver åstadkom en koncentrerings av egen styrka och möjliggjorde en högre systemeffekt. För japanerna medförde denna överraskning en psykologisk chock och en tillfällig fysisk förlamning då osäkra tvivelaktiga rapporter strömmade in samtidigt som viktiga beslut skulle tas för att inte tappa initiativet. När amerikanerna insåg att deras manöver lyckats innebar detta en moralisk dominans som visade sig i de amerikanska piloternas kamplust och uthållighet.

¹⁵⁶ Jurgen Rohwar; Hans-Adolf Jacobsen (1960): *De stora vändpunktsslagen*, s. 152.

Nimitz hade vetskap om att japanerna använde sig av ubåtar samt långräckviddiga flygbåtar för att spana mot de amerikanska styrkorna på Pearl Harbour. Genom god manöver gäckade hangarfartygsstyrkan dessa japanska spaningsenheter och intog oupptäckta utgångsläget nordost om Midway, bortom räckvidd för den närmande fienden. Denna manöver med betoning på säkerhet och överraskning medförde att Yamamoto var övertygad om att den amerikanska styrkan ej var i operationsområdet. Detta medförde att den japanska hangarfartygsstyrkan på vägen mot Midway endast spanade rutinemässigt. Fullständig spaning hade med stor sannolikhet avslöjat den amerikanska styrkan och visat att de inte hade tillräcklig kraft att vinna en direkt konfrontation med japanska styrkan. Japanerna kunde då helt enkelt koncentrerat all styrka mot de amerikanska hangarfartygen för att därefter anfälla Midway.

4.8 Tempo

Trots att Nimitz hade möjlighet att utnyttja japanernas svaghet, d.v.s. deras bräckliga kodningssystem, så förfogade han inledningsvis inte över någon direkt styrka. Genom snabba beslut ansatte Nimitz japanernas tre troliga anfallsriktningar, kallade hem sina hangarfartyg samt åstadkom på kort tid en förstärkning av Midway. Han ökade tempot och tog därmed initiativet.

Den 15 maj var det japanska anfallet mot Midway känt och redan den 27 maj var samtliga tre hangarfartyg i Pearl Harbour varav *Yorktown* var svårt skadat. Reparationen av *Yorktown* som anmänt skulle ta tre månader för varvet blev klart efter 48 timmar. Detta får symbolisera amerikanarnas höga tempo och snabba beslutsprocess för att kunna ta initiativet och dra fördel av de svagheter som hade blottats av japanerna.

Högt tempo innefattar även kapaciteten för en styrka att kunna förflytta sig från ett operativt läge till en annan. Vid denna tidpunkt fanns det inte ett enda amerikanska fartyg som kunde operera med samma fart som hangarfartygen. Nimitz vägrade att ta med de långsamma slagskeppen för att dra fördel av hangarfartygens egenskaper samt för att ej binda upp värdefullt flygskydd till dessa slagskepp. Här drog Nimitz en helt riktig slutsats efter erfarenheterna från slaget i Korallhavet, nämligen att hangarfartygen nu var huvudvapnet.

Redan den andre juni nådde de amerikanska hangarfartygsstyrkorna utgångsläget nordost om Midway utanför flanken på den annalkande japanska hangarfartygsstyrkan. Härmed lyckades amerikanarna undvika de japanska ubåtar samt flygbåtar som var beordrade att gruppera sig runt Pearl Harbour för att spana med knappt två dagars marginal¹⁵⁷. Genom Nimitz höga tempo blir således japanernas reaktioner inaktuella i både tid och rum samtidigt som

¹⁵⁷ Samuel Eliot Morison (1949): *Coral Sea, Midway and Submarine Actions, May 1942-August 1942*, s. 94.

amerikanarna kunde undvika onödig konfrontation vägen fram emot japanernas tyngdpunkt.

Förmågan att kunna utnyttja tempot är avhängigt en effektiv beslutsprocess. För att uppnå ett högt tempo, bibehålla initiativet och utnyttja framgången så överlät Nimitz, som operativ chef, beslutsfattandet till taktisk chef till sjöss. Genom order och bifogat *Letter of Instructions* gavs ett uppdrag med syfte utan att diktera hur det skulle genomföras. Med detta gavs stor handlingsfrihet till amiral Spruance, OTC (*Officer in Tactical Command*), som troget och intelligent sedan genomförde uppdraget inom dessa givna breda ramar¹⁵⁸

Amiral Spruance utnyttjade taktiskt detta tempo genom att angripa japanerna vid en punkt där tidsaspekten var fundamental; innan erforderliga förberedelser var tagna på de japanska hangarfartygen. Detta innebar en stor överraskningseffekt men även att amerikanarna hade hamnat innanför den japanska beslutscykeln och nu fick möjligheten att kunna förgöra de samtliga fyra japanska hangarfartygen.

På den operativa nivån innebar detta höga tempo en snabb beslutsprocess som gav möjligheten att snabbt kunna skifta fokus mellan operationslinjerna d.v.s. mellan Midway och den amerikanska hangarfartygsstyrkan.

4.9 Operativ paus - Operational pause

I slaget om Midway kan jag se att vid två tillfällen använde sig amiral Spruance sig av en operativ paus.

Då amerikanarna totalt sett var mycket underlägsna i antalet stridskrafter så fanns det ingen reservkraft till förfogande för att behålla initiativet genom att då beordra en uppväxling av tempot på en annan operationslinje. Då sjökrigets särart motsätter sig att ha reserver, till skillnad från markkriget, och då Spruance ville kraftsamla genom att utnyttja maximal effekt fanns det ingen möjlighet till operativ paus förrän amerikanskt lokalt herravälde i luften var säkrad. Detta skulle då säkras genom att slå ut de samtliga fyra japanska hangarfartygen.

Den första operativa pausen för amiral Spruance genomfördes sedan de sista flygplanen hade återvänt på kvällen den fjärde juni och inkomna rapporter visade att de samtliga fyra japanska hangarfartygen var sänkta eller obrukbara. Spruance satte då högsta fart och kurs ost för att i skydd av mörkret dra sig längre åt öster för att undvika en nattstrid med sina artilleristiskt underlägsna enheter. Denna paus gav amerikanarna möjlighet att inta ett bättre geografiskt utgångsläge då de övriga japanska sjöstyrkorna nu satt högsta fart för att undsätta sina hangarfartyg samt möjlighet till återhämtning, utvärdering och förnyad spaning inför morgondagen. Dessutom fick Nimitz en chans att

¹⁵⁸ Samuel Eliot Morison (1949): *Coral Sea, Midway and Submarine Actions, May 1942-August 1942*, s. 84.

samordna den gemensamma operationen med de övriga operationslinjerna, framförallt då mellan Midway, hangarfartygsgruppen och ubåtarna.

Den andra operativa pausen beslutades av amiral Spruance när han insåg att han nu var nära sin egen kulminationspunkt vid kvällstid den 6 juni. Hans piloter var då helt utmattade, bara fyra jagare fanns kvar till närskyddet och bränslet började att ta slut. Spruance avbröt då följandet och beordrade åter igen ostlig kurs för att nå sina hemmafartvatten. Detta beslut satte även punkt för hela slaget om Midway.

5 Slutsats med diskussion

5.1 Allmänt

Under detta avsnitt kommer jag att återknyta till huvudfrågan där jag kommer att besvara denna. Därefter diskuterar jag och drar viktiga slutsatser som uppkommit under arbetets gång. Slutligen kommer jag att ge förslag till vidare forskning inom detta område.

5.2 Sammanfattande slutsatser

Tyngdpunkten för amerikanarna var de japanska hangarfartygen. Till en början utläste jag detta som den taktiska tyngdpunkten och att den operativa tyngdpunkten då var japanernas fortsatta vilja för en offensiv mot Midway. Efter att ytterligare ha penetrerat materialet kom jag fram till att dessa plattformar var av mycket stor betydelse, rent av ett strategiskt värde, och förblev därför den operativa tyngdpunkten. Tyngdpunkten anser jag därmed vara identifierad i denna operation.

De avgörande punkterna går att identifiera men detta är svårt för denna operation. Detta beror främst på operationens upplägg. Amerikanarna ville ju till varje pris överraska japanerna och därför var det tvunget att undvika upptäckt för att istället direkt kunna gå mot tyngdpunkten. Operationen, där amerikanarna var underlägsna i styrka, byggde på överraskning och förmåga att dolt kunna ta sig till fördelaktigt läge för ett avgörande. En viktig avgörande punkt är dock amerikanarnas dechiffring av de japanska signalmeddelandena samt övrig viktig underrättelseinhämtning strax innan stridens begynnande.

Direkt och indirekt metod är spårbar och identifierad i denna operation. Som jag tidigare under avgörande punkter förklarat var operationens avsikt att direkt gå mot tyngdpunkten och undvika japanernas styrkor. Indirekta metoden återfinns i detta fall där motståndarens svagheter kan utnyttjas, d.v.s. japanernas bräckliga kodningssystem, så att en så ofördelaktig situation som möjligt skapas för japanerna.

Amiral Nimitz, som operativ chef i Pearl Harbour, klargjorde styrkesammansättningar och vilka operationslinjer som gällde. Samordningen av dessa operationslinjer koncentrerades endast mellan den egna hangarfartygsstyrkan och Midway. Detta beror till stor del av bristfälliga amerikanska sambandsmedel och stringent radiodisciplin för att inte avslöja sina styrkor. Med uppdragstaktik och fördelen att kunna operera på de inre linjerna kunde dock Nimitz överraska och växla kraftsamlingsriktningar mellan linjerna med ett gott resultat. Därmed kan jag identifiera de operativa linjerna i operationen.

Att kunna identifiera sin egen kulminationspunkt innan en operation anser jag vara mycket svårt. Nimitz satsade allt på ett kort och ovissheten om utgången medför att detta är inget man vidare kan planera för utan uppkommer efter en tids strid. Chefen på plats har mandatet att avgöra om denna kulminationspunkt är nådd eller inte. Amiral Spruance, taktisk chef till sjöss, avgjorde detta kvällen den 6 juni 1942 då besättningarna var utmattade efter tre dagars stridande. Här kan jag identifiera operationens kulminationspunkt. Kulminationspunkten kan även lättare beräknas genom beräknad kapacitet i form av bränsle, förråd, ammunition m.m. d.v.s. stridsvärdet. Däremot är det näst intill omöjligt att förutspå när, var, och hur striden kommer att ske.

Manöver är också identifierbar då Nimitz i sin avsikt att nyttja de värdefulla underrättelserna manövrerade sin styrka till en sådan fördelaktig position, i förhållande till japanerna, att amerikanarnas styrka kunde anbringas med maximal effekt.

Amiral Nimitz förmåga att agera handlingskraftigt, resolut och med ett högt tempo medförde att amerikanerna kunde ta initiativet. Japanernas reaktioner blev således inaktuella i både tid och rum samtidigt som amerikanerna kunde undvika konfrontation på vägen mot japanernas tyngdpunkt. Begreppet tempo anser jag vara ett av de mest tongivande begreppen under denna operation och kan identifieras vid flera amerikanska åtgärder. I del av läst litteratur har ibland ett högt tempo fått benämningen ”tur”. Detta håller jag inte med om då jag anser att det är det höga tempot som medfört att motståndaren istället hamnat i reagera fasen där de tvingats till alltför sena åtgärder.

Operativ paus är som kulminationspunkten omöjlig att på förhand bestämma utan får uppkomma beroende på situation och enligt taktisk chef på plats. De två operativa pauser som amiral Spruance utnyttjade var först efter att samtliga fientliga hangarfartyg var oskadliggjorda och då kulminationspunkten var nära. Därmed anser jag att även det sista begreppet, operativ paus, vara identifierat. Av analysen, där jag utgått från min tidigare preciserade fråga för att kunna besvara min huvudfråga, kan jag konstatera att samtliga begrepp går att finna i operationens planering och genomförande. Begreppen har dock för denna operation olika styrka i betydelse och mening. Att begreppen visar sig vara av olika betydelse för operationen kan bero på dess särart. Min analyserade operation har sin tyngdpunkt på sjö- och flygkriget och det har ju sin specifika

prägel för planering och genomförande som medför att vissa begrepp är av mer vikt än andra. Amerikanarnas trumfkort, d.v.s. tillgången till japanernas sambandstrafik, har också spelat en roll för begreppens olika betydelse för operationen. Begreppen kulminationspunkt och operativ paus är begrepp som jag anser vara av mindre vikt för GOP. Kunskapen om dessa begrepp bör varje officer vara införstådd med men ska inte ingå som grundbegrepp i GOP. Tyngdpunkt, avgörande punkter, operationslinjer, direkt- och indirekt metod, manöver och tempo är begrepp som man kan använda i planeringsprocessen medan kulminationspunkt och operativ paus endast är något som skall tas hänsyn till under operationen och endast i efterhand kan se var och när de inträffade.

Med ovanstående slutsatser kan jag se en spårbarhet och koppling mellan de operativa grundbegrepp, beskrivna i GOP, och slaget vid Midway. Sammanfattningsvis är min slutsats att begreppen i NATO:s planeringsprocess GOP har, genom sin militärteoretiska koppling, en tidlöshet som gör att de fungerar som ett instrument för analyser av historiska operationer. Begreppen har dock olika tyngdpunkt beroende av slagets karaktär.

5.3 Reflektion efter visat resultat

I denna diskussion vill jag lyfta fram tre viktiga erfarenheter som jag gjort efter att ha skrivit denna uppsats. Dessa är vikten av att kunna behärska GOP, hur att på ett smakfullt och pedagogiskt sätt lära sig GOP samt slutligen vilka paralleller jag kan dra av egna erfarenheter från redovisade slutsatser.

Jag anser att varje officer som deltar i någon form av operativ planering måste ha en god kunskap om dessa grundläggande begrepp som återfinns i GOP. Utan kunskap om dessa försvåras processen och detta kan medföra feltolkningar, långdragna processer samt i värsta fall katastrofala följder för aktiva förband ute på fältet. Det kommer också med stor sannolikhet innebära att vi under deltagande i internationella staber får svårt att få gehör för våra åsikter vid planeringsprocessen då vi ej ”talar” rätt språk eller förstår densamma. Idag anser jag, efter att ha deltagit i övningar både inom och utanför Försvarshögskolan, att kunskapsnivån för svenska officerare på GOP och dess begrepp inte är tillfredsställande. Detta beror på att detta planeringsverktyg ännu inte helt är implementerat inom Försvarsmakten. Tyvärr visar sig detta framförallt hos de officerare som innehar de centrala och ledande befattningarna inom den operativa processen. Den största orsaken är dock att vi idag inte övar i den utsträckning som krävs för att kunna bli duktiga i planeringsprocessen och detta faller givetvis tillbaka på Försvarsmaktens dåliga ekonomi.

Genom att använda sig av tidigare genomförda operationer kan man väsentligt underlätta för metodiken vid utbildningen av GOP. Istället för att läsa in sig hur detta planeringsverktyg fungerar så kan inläringen underlättas genom att applicera den på ett historiskt exempel. Med denna metod går man baklänges i

processen och erhåller sålunda en mycket bättre allmän och gemensam förståelse för hur planeringsverktyget fungerar och kan användas. Man får dock absolut aldrig glömma att detta verktyg är ett hjälpmedel och ingen normativ regelbok för att planera en operation. Genom att studera en historisk operation kan man, förutom att bli duktig på GOP, lära sig av misstag som tidigare gjorts, som t.ex. missbedömningar, utelämnade grundbegrepp m.m., och vilka konsekvenser det sedan fått. Genom att studera tidigare operationer som har olika tyngdpunkt d.v.s. land-, sjö-, eller luftoperation kan man bygga upp en enorm bank av erfarenheter och lära oss att använda modellen som ett bra effektivt hjälpmedel vid operativ planering. Dessutom är denna typ av inläring nästintill kostnadsfri då våra övningar blir allt färre.

Jag som sjöofficer kan dra många paralleller till de kopplingar som gjorts av begreppen i GOP mot slaget vid Midway och dagens sjöoperationer. Manöver, tempo, direkt metod m.m. är lika aktuellt idag som det var för 62 år sedan. Dåtidens flyganfall från hangarfartygen kan idag t.ex. liknas de anfall som görs med sjömålsrobot. Att finna rätt mål utan att själv bli upptäckt, uppnå överraskning med förmåga till att samordna anfall direkt mot fiendens tyngdpunkt är lika aktuellt i dagens sjökrig som då. Vikten av god underrättelse är av väsentlig betydelse och min analyserade operation lyfter än mer fram det nätverksbaserade försvaret (NBF) där en försvarsmakt med underlägsen styrka, genom förmåga till koncentration av sin styrka, kan slå en kvantitativt överlägsen motståndare.

5.4 Framtida forskning

Under arbetets gång har det uppkommit en hel del tankar på förslag till fortsatt forskning i detta ämne. Generellt vill jag mana till fortsatta analyser av historiska operationer för att ev. stärka, jämföra eller förkasta begreppens värde och i förlängningen även kunna förbättra denna levande planeringsprocess. Alternativ forskning i detta ämne är enligt följande förslag:

- Applicera GOP på japanernas operationsplan vid Midway, vad gick fel och vilka erfarenheter kan dras från denna misslyckade operation.
- Finns det begrepp i GOP som skiljer sig markant vid planeringen av en mer utpräglad mark-, sjö- eller luftoperation och är vissa begrepp mer eller mindre viktiga beroende på operationens särart?
- Om nu begreppen är tidlösa och allmängiltiga i så fall hur långt bak i historien kan man gå för att erhålla koppling/spårbarhet mot dagens moderna operationer?
- Går det att finna begrepp som spelat en större eller mindre roll och kan jag finna situationer där ett förbiseende eller en fokusering på ett begrepp varit helt eller delvis avgörande för slagets utgång?
- Slutligen, går det att finna nya begrepp som är vitala för operationsprocessen och kan man ifrågasätta vissa redan inarbetade begrepp?

6 Litteraturförteckning

6.1 Tryckta källor

Litteratur:

Beaufre A: ”*Modern strategi för fred och krig*”, 2002, Göteborg: Elanders Digitaltryck

Clausewitz, Carl von: ”*Om kriget*”, Bonniers Fakta Bokförlag AB, Stockholm 1991, ISBN 91-34-51163-6

Diesen S: ”*Militär strategi*“, 2000, Oslo, Cappelen Akademisk Förlag, 2. Utgåvan

Ejvegård R: ”*Vetenskaplig metod*”, 1996, Lund: Studentlitteratur

Esaiasson Peter, Gilljam Mikael, Oscarsson Henrik, Wängnerud Lena: ”*Metodpraktikan*”, 2002, Norstedts Juridik AB, ISBN 91-39-10452-4.

Friman H; René J: ”*Den operativa krigskonsten*”, 2000, Stockholm: Operativa institutionen, Försvarshögskolan

Fuchida Mitsuo; Okumiya Masatake: ”*Midway – the battle that doomed Japan*”, 1955, United States Naval Institute Annapolis, Maryland.

Handel M: ”*Masters of war Classical strategic thought*”, 1992, London: Frank Cass.

Hart Liddel B H: ”*History of the Second World War*”, 1971, ISBN 0-306-80912-5.

Hart Liddel B H: ”*Strategy*”, 1991, New York: Meridan

Hoyt Edwin P: ”*How they won the war in the Pacific*”, 1970, Library of Congress Catalog Card Number: 72-112031.

Hughes W P: ”*Fleet Tactics – theory and practice*”, 1986, U.S. Naval Institute

Johansson Alf W: ”*Europas krig*”, Tidens Förlag, 1994, ISBN 91-550-3818-2

Karig Walter; Purdon Eric: ”*Battle Report Pacific War: Middle Phase*”, 1947, Rinehart and Company, Inc.

Lind, W S: "*The Theory and Practice of Maneuver Warfare.*", 1993, Hooker, R. D. (red.)

Morison Samuel Eliot: "*History of the United States Naval Operations in World War II, volume IV, Coral sea, Midway and Submarine Actions*", 1949, Little, Brown and Company.

Morrow William: "*And I Was There*", 1985, ISBN 0-688-04883-8.

Morton Louis: "*Strategy and Command the two first years – The war in the Pacific*", 1962, Library of Congress Catalog Card Number: 61-60001.

Mårtensson Hjalmar: "*von Clausewitz om kriget: kommentarer, definitioner och register*", 1995, Stockholm: Probus.

Ooi Kee Bang; Pettersson Bengt: "Sun Zis krigskonst", ACTA C5, 1999, ISBN 91-970854-5-6.

Osprey Military: "*Midway 1942*", 1993, ISBN 1-85532-335-4.

Patel Runa, Davidson Bo: "*Forskningsmetodikens grunder*", 1994, ISBN 91-44-30952-X.

Prange Gordon W: "*Miracle at Midway*", 1982, Penguin Books Ltd, ISBN 0-1400.68147.

Rekkedal N M: "*Modern krigskonst- Militärmakt i förändring*", Försvarshögskolan Krigsvetenskapliga institutionen, Stockholm 2002, ISBN 91-89683-11-0.

Rohwar Jurgen; Jacobsen Hans-Adolf: "*De stora vändpunktsslagen*", 1960, Tiden-Barnängen tryckerier ab Stockholm.

Smedberg Marco: "*Om luftkriget*", 1998, Stockholm: Page One Publishing AB.

Smedberg Marco: "*Om sjökriget*", 1996, Stockholm: Page One Publishing AB.

Tuleja Thaddeus V: "*Climax at Midway*", 1960, J.M Dent & Sons Ltd.

Vego Milan N: "*Naval strategy and Operations in Narrow Seas*", Frank Cass, 2003, ISSN 1366-9478

Werner Christopher: "*Den blå boken*", Försvarshögskolan, 2003, ISBN 91-89683-21-8.

Zich Arthur: *"Den uppgående solen"*, 1982, Bonnier Fakta Bokförlag AB, ISBN 91-34-43141-1.

6.2 Doktrindokument

Storbritannien:

Royal Navy: *British Maritime Doctrine*, Naval staff directorate, 1999, ISBN 0-11-772910-8

NATO:

NATO Land Force Tactical Doctrine, ATP-35 (B), 1999
NATO Guidelines for Operational Planning, GOP, 1999.
NATO Glossary of Terms and Definitions, AAP-06 (V) – modified version 02
NATO Allied Joint Doctrine (AJP-01(B)), unclassified, 2003.

Sverige:

Försvarsmakten, *Joint Military Doctrine Peace Support Operations*, 1997.
Försvarsmakten, *Försvarsmaktens Grundsyn Ledning*, 2001.
Försvarsmakten, *Militärstrategisk doktrin*, 2002.
Försvarsmakten, *Doktrin för luftoperationer* (remiss), 2003.
Försvarsmakten, *Remiss 2 – Doktrin för gemensamma operationer*, 2003, HKV 19 400:70945.

6.3 Otryckta källor

Försvarshögskolan:

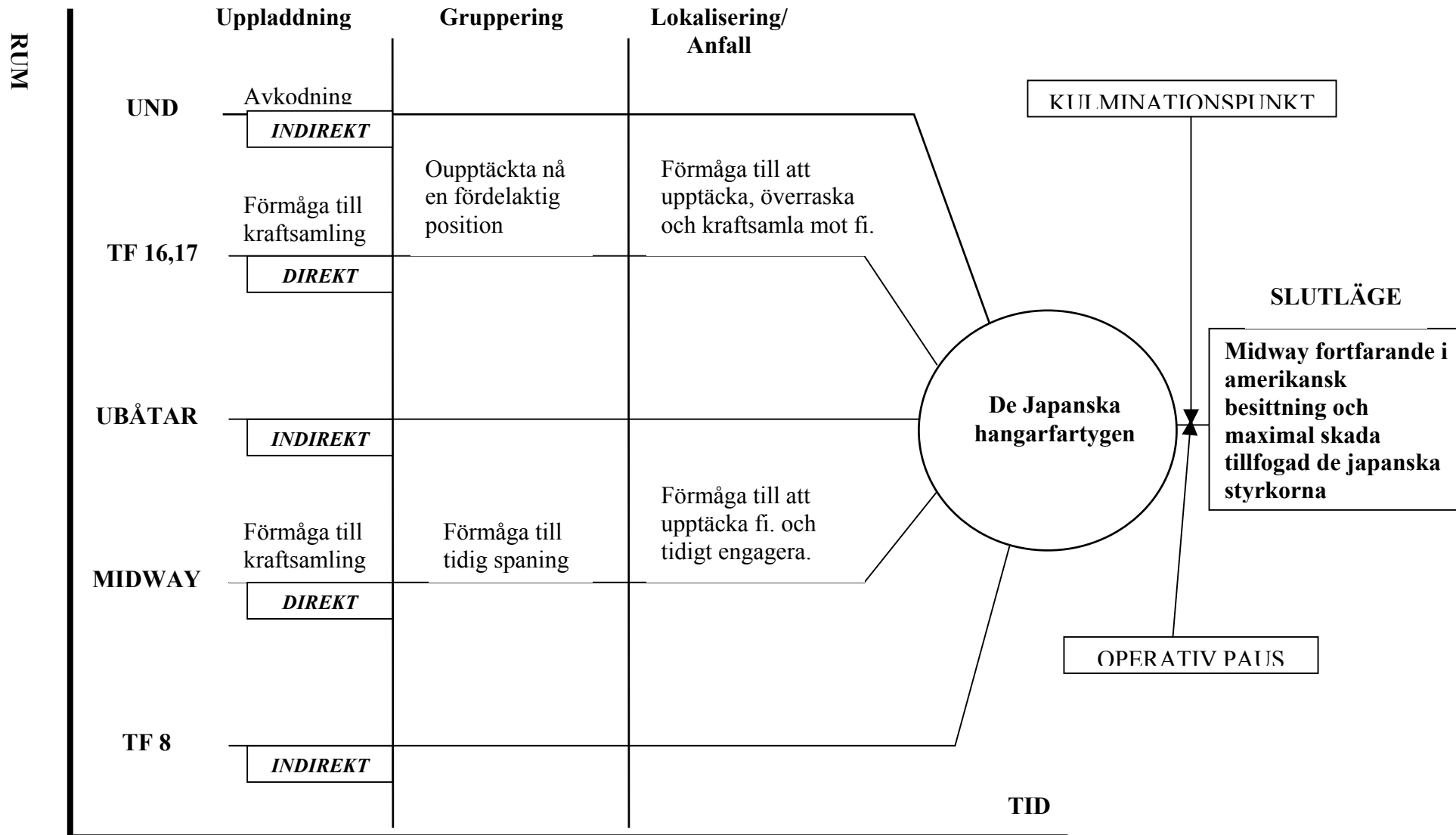
Försvarshögskolan: *"Handbok Operativ Planering"*, Utgåva 2003

Regeringskansliet:

Försvarsberedningen (2003): *Säkerhetspolitisk rapport från Försvarsberedningen*

6.4 Muntliga källor

Övlt Johan Jigström, Försvarshögskolan. Intervjuad om planeringsprocessen.
BrigGen Gunnar Lundberg, Försvarshögskolan. Intervjuad om teori kapitlet.
Professor N M Rekkedal, Försvarshögskolan. Intervjuad om uppsatsens helhet.

*Styrkejämförelser mellan de på de båda sidorna vid Midway och Aleuterna
insatta stridskrafterna*

<i>Fartygsslag</i>	Midway		Aleuterna	
	Japanerna	Amerikanarna	Japanerna	Amerikanarna
Flygdepåfartyg	6	3	2	—
Slagskepp	7	—	4	—
Tunga kryssare	10	7	3	2
Lätta kryssare	4	1	5	3
Jagare	42	17	24	13
Ubåtar	15	19	6	6
Motortorpedbåtar	—	10	—	—
Marinflygdepåfartyg	4	—	—	—
<i>Flygplan</i>	Japanerna Hangarbaserade	Amerikanarna Hangar- Land- baserade	Japanerna Hangarbaserade	Amerikanarna Hangar- Land- baserade
Jaktplan	120	79 27	40	— 109
Torpedflygplan	105	42 10	21	— —
Störtbombplan	92	112 27	21	— —
Tunga bombplan	—	— 15	—	— 17
Hydroplan	—	— 32	—	— 20
Sjöspaningsplan	48	28 —	19	— —
Medeltunga bombplan	—	— —	—	— 31
<i>Trupper</i>				
Armé. Marininfanteri	5 000 ungefär ett rege- mentes styrka	— —	1 750	— —